

'ONTMOETING'

Afstudeerproject van:

Naam: Léonneke Romeijn – Domburg (A.) (050510)

Opleiding: Godsdienst Pastoraal Werk (G5V)

Coach CHE: Nico Belo

Opdrachtgever: Hadderech, de Nederlandse Vereniging van Jesjoea Hammasjiach, belijdende Joden

INHOUD	pagina:
Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
Samenvatting	5
Hoofdstuk 1 – Inleiding	
1.1 <i>Aanleiding van het onderzoek</i>	6
1.2 <i>Doelstelling en opzet van het onderzoek</i>	6
1.3 <i>Werkwijze</i>	7
1.4 <i>Opzet van het rapport</i>	8
Hoofdstuk 2 – Messiasbelijdende Joden in Nederland	
2.1 <i>Geschiedenis in vogelvlucht</i>	10
2.2 <i>Hadderech</i>	11
2.3 <i>Identiteit</i>	12
Hoofdstuk 3 – Joden in Nederland	
3.1 <i>Inleiding</i>	14
3.2 <i>Joden in Nederland</i>	14
3.3 <i>Halacha</i>	15
3.4 <i>Wie is Joods?</i>	16
Hoofdstuk 4 – De Interviews	
4.1 <i>Inleiding</i>	17
4.2 <i>Algemeen</i>	17
4.3 <i>Joodse identiteit</i>	18
4.4 <i>Gezinssituatie</i>	20
4.5 <i>Messiasbelijdende Joden</i>	22
4.6 <i>Hadderech</i>	24
4.7 <i>Jodendom of Joods geloof</i>	27
4.8 <i>Christelijke geloofsgemeenschappen</i>	29
4.9 <i>Geloof: de Bijbel</i>	32
4.10 <i>Geloof: de Messias</i>	32
4.11 <i>De staat Israël</i>	36
Hoofdstuk 5 – Conclusies	
5.1 <i>Inleiding</i>	40
5.2 <i>Joodse identiteit</i>	40
5.3 <i>Geloof in Jesjoea</i>	41
5.4 <i>Theologische thema's</i>	41
5.5 <i>Hadderech</i>	42
Nawoord	44
Bibliografie	45
Bijlage 1 - Theologische reflectie	
1.1 <i>Inleiding</i>	46
1.2 <i>Joodse identiteit</i>	46
1.3 <i>Christelijke identiteit van Joodse gelovigen</i>	47
1.4 <i>De Messias</i>	48
1.5 <i>Toekomstverwachting</i>	48

VOORWOORD

Ieder mens gaat in zijn leven door allerlei fasen heen. Dit betreft het dagelijks leven, maar ook het geestelijk leven of geloofsleven. Een mens maakt in zijn of haar leven allerlei ontwikkelingen en gebeurtenissen mee die het vorm en inhoud geven. Men komt al dan niet tot allerlei ontdekkingen, ervaart het leven misschien als een zoektocht, een puzzeltocht of als een feest, als een zware tocht of misschien als een woestijntocht. Soms lijkt het leven ook een onbegaanbare tocht.

De tocht in het geloof in mijn leven begon al op jonge leeftijd. Ik was een jaar of tien toen de woorden van de predikant in de kerk als het ware werkelijk bij me 'binnen' kwamen. Ik ging begrijpen waar hij het over had en dat maakte indruk op mij. Als jong kind vond ik overigens de bijbelverhalen van de juf op school ook prachtig, zij gebruikte dan zo'n mooi groen bord met allerlei platen die ze er 'zomaar' op kon plakken. Bij één van die vertellingen vertelde ze heel intens over het lijden en sterven van Jezus. Toen kwam er heel diep van binnen een besef dat hij ook voor mij was gestorven aan het kruis.

De tocht die ik ging in het geloof was niet zozeer een actieve zoektocht om antwoorden te vinden op wat ik nu eigenlijk geloofde, maar het was meer een rustige, kabbelende tocht die mooie, maar ook moeilijke ervaringen op mijn levenspad brachten. Ik was er zeker van dat God met mij 'meeleefde' en in perioden van wanhoop of verdriet wist ik Hem altijd wel te vinden door het gebed.

In 1998 volgde ik samen met mijn man Martin een Alpha-cursus en opnieuw kwam er een verdieping in mijn geloofsleven. Ik leerde wat het betekende om God bij allerlei (dagelijkse) dingen van mijn leven te betrekken en ik ervoer bewust de kracht van de Heilige Geest daarbij. Met die verandering in mijn geloofsleven kwam er ook een open oog en oor voor het volk Israël van toen en nu. Ik had nooit te horen gekregen of beseft wat een belangrijke plaats Gods volk nog steeds speelt in Zijn plan met de mensheid en met deze wereld. Ik ervaar het als een groot voorrecht en als genade dat ik de plaats van Israël mag herkennen en erkennen in het plan van God.

Juist dit volk kan spreken over turbulente levensfasen die zij heeft meegemaakt door de geschiedenis heen. De persoonlijke getuigenissen van Joden en Messiasbelijdende Joden spreken dikwijls over een moeilijk begaanbare, zo niet onbegaanbare weg. Toch heeft het volk standgehouden, zelfs na de verschrikkingen die het heeft moeten doorstaan in en na de Tweede Wereldoorlog. God laat Zijn volk niet los en geeft het steeds weer nieuwe kracht om te leven.

Nooit eerder ben ik zo intensief betrokken geweest bij Israël, het Joodse volk, met name bij de Messiasbelijdende Joden, als bij deze opdracht. De afstudeeropdracht van Hadderech ervaar ik als een cadeau van God, een opdracht die Hij op mijn pad heeft gebracht. Met heel veel plezier en in verwondering van Zijn kracht heb ik dan ook aan deze opdracht gewerkt.

In het rapport dat voor u ligt heb ik geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag hoe Messiasbelijdende Joden in Nederland hun Joodse- en christelijke identiteit in hun dagelijks leven en in hun geloofsleven beleven. In het inleidende hoofdstuk verwoord ik de aanleiding en het doel van het onderzoek en op welke wijze ik het onderzoek heb uitgevoerd.

In de twee hoofdstukken daaropvolgend, respectievelijk met de titels: Messiasbelijdende Joden - en Joden in Nederland, geef ik achtergrondinformatie over deze beide groepen en hoe zij van belang zijn voor de beleving van de betreffende doelgroep die ik heb geïnterviewd en voor de beschrijving van deze gesprekken in het kader van de eerdergenoemde vraagstelling.

Vervolgens volgt een uitgebreid verslag, in hoofdstuk 4, van de reacties, zowel mondeling als schriftelijk, die ik heb gekregen van een kleine vijftig Messiasbelijdende Joden in Nederland, al dan niet lid van Hadderech. In hoofdstuk 5 volgen een aantal conclusies die ik op grond van het onderzoek heb gemaakt. Vanwege het theologisch karakter van de opleiding heb ik een theologische reflectie geschreven die is bijgevoegd in de bijlage. Dit is een kleine aanzet, die vooral vanuit empirisch oogpunt is geschreven. Op theologisch gebied is er weinig geschreven over de Messiasbelijdende Joden. Wellicht is dit onderzoek aanleiding tot verdere theologische studie over dit onderwerp.

Een extra bijlage, die vanwege de omvang niet in het rapport is opgenomen, bestaat uit de uitgebreide uitwerking van de interviews.

Omdat er geen eensluidende naam is voor de gelovige in Jezus met een Joodse achtergrond, heb ik in dit rapport gekozen voor de term Messiasbelijdende Joden. In de wetenschap dat niet iedereen zich zo noemt, heb ik hier toch voor gekozen om de duidelijkheid van het rapport te verhogen. Zo heb ik ook gekozen voor de naam Jesjoea in plaats van Jezus, omdat dat de naam is die door Hadderech wordt gebruikt en omdat de naam Jezus in zowel Jodendom als Messiasbelijdend Jodendom een smet draagt. In de citaten van de geïnterviewden zelf heb ik de naam Jezus wel laten staan als zij die zelf zo gebruikten.

De titel van dit rapport heb ik 'ontmoeting' genoemd. De ontmoeting en de gesprekken die ik gevoerd heb met mensen die afstammen van het Joodse volk is voor mij heel bijzonder geweest. Een wens die al langere tijd in mijn hart leefde is nu uitgekomen. Gods volk niet alleen maar liefhebben vanaf de 'zijlijn', vooral in gedachte en met het verstand, maar daadwerkelijk met hen in contact komen, van hart tot hart met hen spreken en hen 'ontmoeten'.

Ik wens een ieder veel leesplezier bij het lezen van dit rapport.

Ottoland, juni 2010
Léonneke Romeijn

SAMENVATTING

In dit afstudeerproject wordt verslag gedaan van de resultaten van een onderzoek naar de identiteitsbeleving van Messiasbelijdende Joden in Nederland. De doelstelling van het onderzoek is om meer kennis en inzicht te krijgen in de beleving van de Joodse- en christelijke identiteit in het dagelijks leven en in het geloofsleven van Messiasbelijdende Joden in Nederland. Het rapport kan tevens een bijdrage leveren aan de interne bezinning binnen het bestuur van Hadderech, de Nederlandse Vereniging van Jesjoea Hammasjiach belijdende Joden, voor het beleid van de vereniging in de komende jaren.

Na de Tweede Wereldoorlog wordt de Joodse identiteit voor Messiasbelijdende Joden steeds belangrijker. Daarmee komt echter hun deelname in de christelijke kerken onder druk te staan omdat zij daar nauwelijks erkenning krijgen voor hun 'dubbele' identiteit. Hun verbondenheid met Israël en het Joodse volk wordt echter steeds sterker.

Uit het onderzoek blijkt dat Messiasbelijdende Joden behoefte hebben om naast hun geloofsbeleving in Jesjoea, invulling te geven aan hun Joodse identiteit. Dit doen zij onder meer door Joodse symbolen en rituelen te gebruiken in hun dagelijks leven en in hun geloofsleven. Juist met de behoefte aan erkenning van hun Joodse identiteit en hun geloof in Jesjoea kunnen zij nauwelijks terecht in de kerk. De heilloze geschiedenis van de vervangingstheologie is daar debet aan. De theologie mag daarin misschien een flinke stap hebben gezet, in de plaatselijke kerken blijkt de vervangingstheologie een hardnekkig onkruid dat lastig is te verwijderen.

Uit het onderzoek blijkt dat de Joodse identiteit domineert ten opzicht van de christelijke identiteit en er ligt voor de kerk dan ook een stevige opdracht om een fundamenteel verandering van denken op gang te brengen binnen de kerken over de vraag: hoe kunnen we er als kerk voor zorgen dat onze gelovige Joodse broeders en zusters zich thuis gaan voelen binnen de christelijke geloofsgemeenschappen.

Uit het onderzoek blijkt ook dat de christelijke dogma's zoals de Drie-eenheid en de goddelijkheid van Jesjoea door Messiasbelijdende Joden vaak vanuit hun Joodse denken wordt gezien. Zij kunnen meestal niet uit de voeten met het 'hokjesdenken' vanuit de Griekse denkwereld die de westerse kerk sterk heeft overgenomen.

Voor Hadderech komen er een aantal boeiende en haalbare conclusies uit het onderzoek voort: de behoefte om elkaar vaker te ontmoeten is in te vullen door het organiseren van ontmoetingen rondom een Joodse feestdag of een excursie naar een Joodse gelegenheid. Men kan met de jongeren aan de slag door bijvoorbeeld een kamp te organiseren of bijeenkomsten waarin het intergeneratief leren nieuwe uitdagingen schept: de jongeren leren van ouderen en de ouderen leren van de jongeren. Ook op het gebied van de PR, het verspreiden van de bekendheid van Hadderech in Nederland, en voor het maandblad zijn vanuit het onderzoek mogelijkheden aangereikt om dit aantrekkelijker te maken.

Het enthousiasme onder sommige leden is groot om de vereniging een nieuwe impuls te geven en dat is belangrijk voor de voortgang van een belangrijke vereniging als Hadderech. Messiasbelijdende Joden zijn de eerstelingen van de Oogst. De dubbel uitverkorenen. Vanuit de Joodse identiteit en het geloof in Jesjoea Messias mag het voor Messiasbelijdende Joden in Nederland een uitdaging zijn om vanuit die identiteit de kerken te helpen in het ontdekken van de Joodse wortels en wat dat betekent voor het kerk-zijn van nu om op die manier inhoud te geven aan de brug die zij kunnen zijn tussen synagoge en kerk.

HOOFDSTUK 1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

De aanleiding van het onderzoek komt voort uit een vraag van het bestuur van Hadderech, de Nederlandse Vereniging van Jesjoea Hammasjiach belijdende Joden. In augustus 2009 deed zij een oproep onder de vierde-jaars studenten van de vrijdagopleiding aan de CHE, om een afstudeeronderzoek te starten in opdracht van de vereniging.

Het bestuur noemt een aantal feiten die de aanleiding vormen om een onderzoek te starten naar de identiteitsbeleving van de Messiasbelijdende Joden in Nederland:

- De wisselingen in het bestuur en in de redactie van het verenigingsblad roepen de behoefte op om te reflecteren vanuit de achterban.
- De regelmatige vragen over de positie van de Messiasbelijdende Joden in Nederland vanuit de kerken en haar leiding.
- Een symposium in november 2010 van het CIS over Messiasbelijdende Joden.

Messiasbelijdende Joden geloven dat Jesjoea, de beloofde Messias van Israël is. Hierdoor komen zij in een ingewikkelde situatie terecht aangaande hun identiteit. Voor de Joden zijn zij geen Jood meer en door de christenen worden zij gezien als christen en niet als Jood. Beide groepen reageren alsof de Messiasbelijdende Jood zijn of haar Joodse identiteit als een jas uit zou kunnen trekken als hij of zij ervoor kiest om Jesjoea als de Messias te belijden. Bovendien geeft de geschiedenis geen positieve kijk op de manier waarop christenen met de Joden zijn omgegaan en is het heel begrijpelijk dat zij niet met hen willen worden geassocieerd. Daardoor komen de Messiasbelijdende Joden als het ware tussen twee stoelen te zitten, op geen van beide kunnen ze werkelijk ontspannen gaan zitten. De belangrijkste vraag in dit onderzoek is dan ook: Hoe beleven Messiasbelijdende Joden in Nederland hun Joodse- en christelijke identiteit in hun dagelijks leven en in hun geloofsleven?

1.2 Doelstelling en opzet van het onderzoek

De doelstelling van het onderzoek is om meer kennis en inzicht te krijgen in de beleving van de Joodse- en christelijke identiteit in het dagelijks leven en in het geloofsleven van Messiasbelijdende Joden in Nederland. Het rapport kan tevens een bijdrage leveren aan de interne bezinning binnen het bestuur van Hadderech voor het beleid van de vereniging in de komende jaren.

Het onderzoek beoogt informatie te geven over de beleving van de Messiasbelijdende Joden in Nederland. Om deze informatie completer te maken is het nodig om de achtergrond van deze groep te bestuderen. Door middel van literatuurstudie heb ik meer informatie gekregen op de volgende vragen:

- Wat verstaan we onder Messiasbelijdende Joden, met name in Nederland, wat is hun geschiedenis en wie zijn zij?
- Wie is de vereniging Hadderech, hoe is haar geschiedenis, welke doelstelling heeft de vereniging en welke activiteiten organiseert zij?
- Wat verstaan we onder Joden en het Jodendom, met name in Nederland, waar komen zij vandaan en hoe leven zij?

Door middel van het praktische onderzoek heb ik vervolgens naar antwoorden gezocht op de volgende vragen:

- Op welke manier speelt de Joodse achtergrond, de Joodse identiteit, een rol in het dagelijks leven en in het geloofsleven van de Messiasbelijdende Jood?
- Op welke manier speelt het geloof in Jesjoea een rol in het dagelijks leven en in het geloofsleven van de Messiasbelijdende Jood?
- Op welke manier spelen de christelijke geloofsgemeenschappen¹ een rol in het leven van de Messiasbelijdende Jood?
- Welke positie hebben Messiasbelijdende Joden in kerkelijk Nederland?

Voor de interne bezinning binnen het bestuur van Hadderech is de uitwerking van de voorgaande vragen belangrijk. Door middel van de conclusies die het onderzoek levert, kan zij zoeken naar mogelijkheden om de kennis die zij met dit onderzoek heeft opgedaan, over de geloofs- en identiteitsbeleving van de Messiasbelijdende Joden in Nederland, in te gaan zetten op het beleid van de vereniging voor de komende jaren.

In verband met de privacy van de mensen die hebben meegewerkt aan de interviews worden er geen namen vermeld. De citaten die ik heb gebruikt bij de verwerking van de interviews zijn zoveel mogelijk letterlijk overgenomen. Wel is de persoonlijke informatie van de mensen weggelaten om herkenning uit te sluiten, behalve door de persoon zelf die de woorden heeft uitgesproken. Medewerking aan het onderzoek vond plaats op basis van vrijwilligheid. De verkregen informatie via de interviews zal met de meest mogelijke zorgvuldigheid worden omgeven om de privacy van de betrokkenen te waarborgen.

1.3 Werkwijze

De werkwijze van dit onderzoek is tweeledig geweest. Allereerst heb ik een verdiepende literatuurstudie gedaan om inhoudelijk meer informatie te krijgen over de betreffende doelgroep: de Messiasbelijdende Joden en dan specifiek in Nederland. Aan deze studie zit tegelijkertijd een studie vast over het Jodendom in Nederland, omdat ik bij het onderzoek van de Messiasbelijdende Joden ook informatie nodig heb over het Jodendom. Deze beiden zijn namelijk zeer met elkaar verweven.

Daarnaast heb ik studie verricht naar de Nederlandse Vereniging van Jesjoea Hammasjiach belijdende Joden, Hadderech, omdat zij een belangrijke rol spelen in dit onderzoek onder de Messiasbelijdende Joden in Nederland. Daarbij heb ik o.a. gekeken naar hun identiteit en geschiedenis, doelstellingen en activiteiten.

De tweede manier waarop ik gegevens heb verzameld voor dit onderzoek is het persoonlijke contact dat ik heb gehad met een aantal Messiasbelijdende Joden in Nederland. Hiervoor heb ik gekozen voor enerzijds een kwalitatieve benadering, anderzijds een kwantitatieve benadering. Bij deze laatstgenoemde benadering gaat het er om zoveel mogelijk mensen te benaderen met een standaard vragenlijst. Bij de kwalitatieve benadering gaat het om open gesprekken waarbij de mogelijkheid bestaat naar een diepergaand inzicht in de belevings- en ervaringswereld van de mensen.

¹ Met christelijke geloofsgemeenschappen bedoel ik de traditionele kerken, de evangelische beweging en de messiaanse gemeenschappen.

Bij deze kwalitatieve benadering heb ik gekozen voor een halfgestructureerde interviewvorm. Door gebruik te maken van de vragenlijst die opgesteld is voor de kwantitatieve benadering krijgt het gesprek een bepaalde structuur waardoor alle onderwerpen en vragen aan bod komen, maar het geeft ook ruimte aan de persoonlijke opvattingen en belevingen van de gesprekspartner.

Concreet houdt het voorgaande in dat er ongeveer 60 mensen schriftelijk zijn benaderd met de vraag om aan het onderzoek mee te werken door middel van de standaardvragenlijst. Van deze 60 mensen zijn 30 mensen mondeling geïnterviewd. Bij deze 30 personen heb ik de kwalitatieve benadering gebruikt met behulp van de vragenlijst. De schriftelijke reacties noem ik dan de kwantitatieve benadering, waarvan ik 18 reacties heb terugontvangen.

Ter bevordering van mijn eigen rol tijdens de mondelinge gesprekken heb ik de mensen gevraagd of het gesprek mocht worden opgenomen via een kleine voicerecorder. Allen hebben daarmee ingestemd. Hierdoor kon ik mij tijdens de gesprekken volledig concentreren op mijn gesprekspartner en werd ik niet afgeleid door het onthouden en opschrijven van informatie. Daarbij deed ik de belofte om de opname na verwerking zo snel mogelijk weer te verwijderen en inmiddels is alle opgenomen materiaal vernietigd.

In totaal zijn 62 personen met een Joodse achtergrond benaderd door middel van een brief van Hadderech en een meegestuurde vragenlijst met de vraag om mee te werken aan het onderzoek. Zoals eerder vermeld hebben 30 personen mondeling meegedaan en hebben 18 mensen de lijst schriftelijk ingevuld en verstuurd. Van degenen die niet mee wilden of konden werken aan het onderzoek hebben sommigen ook aangegeven welke reden daaraan ten grondslag lag: men voelde zich niet Joods genoeg of Messiasbelijdend Joods genoeg om daadwerkelijk aan het onderzoek deel te nemen, of men had wel belangstelling voor de Joodse afkomst, maar niet op de wijze waarop dat vorm zou geven aan hun geloof. Anderen gaven aan geen tijd of geen belangstelling te hebben om mee te doen. Een klein aantal verbleef in het buitenland waardoor er geen mogelijkheid was voor hen om mee te doen. Soms vonden mensen de vragen te persoonlijk en zagen af van deelname.

Bij deze wil ik iedereen die deel heeft genomen aan het onderzoek, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling heel hartelijk danken voor hun deelname. Zonder hen had dit rapport niet tot stand kunnen komen. Met diegenen die ik persoonlijk heb ontmoet heb ik stuk voor stuk hele bijzondere gesprekken gehad. Ik dank jullie voor jullie openheid en kwetsbaarheid. Het was voor mij een genoegen jullie te ontmoeten.

1.4 Opzet van het rapport

Het rapport is in overeenstemming met de werkwijze in twee delen geschreven. Het eerste deel is de beschrijving van de opgedane kennis vanuit de literatuur en is vooral bedoeld om een dieper inzicht te krijgen in de achtergrond, de cultuur en geschiedenis van de doelgroep. Het tweede deel bevat de uitwerking van het praktische deel van dit onderzoek, de interviews, en het bevat de conclusies die voortkomen uit het gehele onderzoek. Het eerste deel bestaat uit Hoofdstuk 2 en 3.

Hoofdstuk 2 beschrijft in vogelvlucht de geschiedenis van de Messiasbelijdende Joden in Nederland. Het ontstaan van Hadderech, de Nederlandse Vereniging van Jesjoea Hammasjiach belijdende Joden is daar onlosmakelijk mee verbonden. Haar ontstaan en haar betekenis voor Messiasbelijdend Joods Nederland wordt besproken. Ook haar doelstellingen en haar activiteiten vandaag de dag komen aan de orde in dit tweede hoofdstuk. Een aparte paragraaf verteld over de identiteit van de Messiasbelijdende Joden.

Hoofdstuk 3 beschrijft het Jodendom en geeft een korte geschiedenis van de Joden in Nederland. Welke tradities kent het Jodendom en welke gebruiken zijn er. Een belangrijke vraag die in dit gedeelte naar voren komt en die van groot belang is voor de Messiasbelijdende Joden is de vraag: 'wie is Jood en wie niet?' en wie bepaald 'wie Joods is en wie niet'.

Het tweede deel beschrijft het praktische deel van het onderzoek. Hoofdstuk 4 is een uitgebreide weergave van de schriftelijke en mondelinge interviews. Hoofdstuk 5 geeft een aantal conclusies weer die ik heb ontdekt vanuit de literatuurstudie, maar vooral ook uit het praktische deel van het onderzoek, de interviews.

Het geheel wordt omgeven door een voorwoord en een nawoord waarin ik vooral mijn persoonlijke ervaringen en bevindingen beschrijf aangaande het onderzoek.

Aan het eind van het rapport is een literatuurlijst bijgevoegd. In de bijlage is een theologische reflectie te lezen. In een externe bijlage zijn alle interviews uitgebreid samengevat, deze is dusdanig gecensureerd dat men slecht zichzelf zou kunnen herkennen in de uitspraken.

HOOFDSTUK 2

Messiasbelijdende Joden in Nederland

2.1 *Geschiedenis in vogelvlucht*

De voorgeschiedenis van de Messiasbelijdende Joden in Nederland begint in de 17e en 18e eeuw. Twee bekende namen van Joden die tot inzicht kwamen dat Jesjoea de beloofde Messias van Israël was, zijn Fredericus Ragstat à Weille en Christiaan Salomon Duijtsch. Het bijzondere aan de bekeringsverhalen van deze twee Joden is dat zij Jesjoea als de Messias zijn gaan belijden buiten de zending en de verkondiging van de kerk om, maar vanuit de bestudering van het Oude Testament. Als zij, na hun bekering, eenmaal in de kerk zijn binnengetreden door de doop, lijkt het alsof hun Joodse identiteit ophoudt te bestaan. Zij assimileren volledig als christen in de kerk. Toch is dit het begin van een beweging van Joden in ons land die gaan geloven dat Jesjoea de beloofde Messias is voor Israël en de volken.

In de 19^e eeuw ontstond in Engeland 'the London Society for promoting Christianity amongst the Jews'. Vanuit deze Engelse Zendingsorganisatie zijn er in Nederland rond 1817 twee vestigingen ontstaan waaruit het zendingswerk onder de Joden in Nederland gestalte kreeg. In Amsterdam was dat de Zionskapel en in Rotterdam Elim. Joseph Zalman en later Johannes Rottenberg zijn intensief bij deze laatst genoemde organisatie werkzaam geweest. Hun grote liefde voor Jesjoea, die zij wilden delen met hun Joodse broeders en zusters en met de christelijke kerk, was indrukwekkend. Daarnaast kwam vanuit de Schotse Zendingskerk ook een zendingsbeweging op gang. Mannen als Isaac da Costa en Abraham Capadose waren verbonden met deze beweging. Zij hadden allen de overtuiging dat zij als christenen met een Joodse achtergrond het evangelie onder hun volksgenoten moesten brengen. Zij misten binnen de kerk het besef van verbondenheid met het Joodse volk, het zicht op de Bijbelse beloften voor Israël en de drang om de Joden tot jaloersheid te brengen.

Aan het begin van de 20^e eeuw kwam deze gedachte meer en meer onder druk te staan. Niet iedere Messiasbelijdende Jood was nog steeds overtuigd van de noodzaak van zending onder het Joodse volk. Een andere benadering werd gezocht. Onder de leiding van Philip Trostianetsky is er op aandringen van de International Hebrew Christian Alliance in 1928 een vereniging opgericht voor Messiasbelijdende Joden in Nederland: de 'Nederlandsche Vereeniging van Joden-Christenen'. Het belangrijkste doel van de vereniging was om Joden-christenen te verenigen zodat zij samen in staat zouden zijn Jesjoea als de Messias te verkondigen en samen van de redding die zij in Hem gevonden hadden, te getuigen. De vereniging belegde bijeenkomsten waarin Joden, die geloofden dat Jesjoea de Messias van Israël is, hun getuigenis gaven.

Een belangrijk punt bij de oprichting van deze vereniging was dat een meerderheid pleitte voor het stemrecht van uitsluitend Joden-christenen. Men was bang dat het anders één van de vele christelijke verenigingen zou worden als er zowel stemrecht voor Joden-christenen als niet-Joden-christenen zou komen. De Joodse identiteit van de vereniging speelde een belangrijke rol. Het was echter niet de bedoeling om door middel van de vereniging een eigen gemeente te gaan vormen. Zij waren tenslotte ook lid van een christelijke gemeente. Toch waren enkelen daarvan niet overtuigd en weigerden zich aan te sluiten bij de vereniging. In de donkere oorlogstijd '40-'45 vormden Messiasbelijdende Joden in kamp Westerbork wel een eigen gemeente. Zij werden er door de nood toe gedwongen. De geestelijk verzorgers voor deze noodgemeente waren Israël Paulus Tabaksblatt en Max Enker.

De Tweede Wereldoorlog heeft ook onder de Messiasbelijdende Joden veel slachtoffers gemaakt. Het protest van de kerken tegen de deportaties van de Joden heeft daar weinig of geen verandering in kunnen brengen. Een kleine groep Messiasbelijdende Joden heeft de kampen overleefd of zijn door onderduiken gespaard gebleven. Een aantal jonge Joden zijn door het onderduiken in contact gekomen met het christelijk geloof, doordat zij door christelijke gezinnen werden opgevangen. Zij waren onder de indruk van de liefde en opofferingen van deze christenen, die zich inzetten voor hun naasten met gevaar voor eigen leven. Door het Bijbellezen aan tafel en de zelfstudie uit de Bijbel die daaruit volgde gingen zij nadenken over het Nieuwe Testament en menigeen kwam tot de overtuiging dat Jesjoea de Messias van Israël was.

2.2 Hadderech

Na de oorlog vonden deze jonge Joodse gelovigen elkaar en zij richtten een Joods-christelijke jeugdvereniging op, 'Hadderech', de Weg, omdat haar Heer de Weg, de Waarheid en het Leven is. 'Hadderech', de weg, omdat zij de weg wil zijn, welke naar Hem leidt.² De belangrijkste taken die zij zichzelf hebben gesteld, in die tijd, is het steunen van elkaar, het bestuderen van het Woord, alle mogelijke problemen met elkaar bespreken en het zoeken naar een visie die bij hen past. De vereniging is kort na de oorlog opgericht zonder te weten dat er reeds een vereniging van Messiasbelijdende Joden bestond, de NVJC die opgericht was in 1928. Al snel zochten beide verenigingen contact met elkaar en in 1947 komt het tot een samenwerking. In 1953 fuseert Hadderech met de NVJC en blijft de naam 'Hadderech' bestaan in het verenigingsblad dat wordt uitgegeven door de 'nieuwe' vereniging. In 1968 komt het uiteindelijk tot een statuten- en naamswijziging van de vereniging en heten vereniging en blad voortaan 'Hadderech', de Weg.

Met de naam 'Hadderech' willen de Messiasbelijdende Joden aangeven dat Jesjoea Hammasjiach (Jezus de Messias) voor hen de weg tot God, de Vader is. Ook geven zij met deze naam aan dat zij volledig Jood zijn gebleven, zij zijn door hun geloof in Jezus tot hun Joodse bestemming gekomen. Of zoals dominee Buskes, tijdens de oorlog, in de doopdienst van Marjorie Eberlé-Gotlib zei: 'Nu bent u echt Joods geworden'.³

Het hele zendingsaspect onder het Joodse volk, dat voor de oorlog nog van betekenis was binnen de 'oude' vereniging, is na de oorlog in de loop der jaren volledig verdwenen. In 1968 wordt dat door een statutenwijziging bekrachtigd door de formulering '...en van de daaruit voortkomende roeping jegens de Jood...' weg te laten. Hadderech is tegen zending onder het Joodse volk. Zij ziet haar zendingsterrein veel meer in de christelijke geloofsgemeenschappen om de christenen weer bekend te maken met de Joodse wortels waar het christelijk geloof op is geënt en die in de geschiedenis verloren zijn gegaan.

Zoals al eerder genoemd, ziet Hadderech haar belangrijkste doel in het opvangen en steunen van elkaar als Messiasbelijdende Joden of christenen met een Joodse achtergrond. Dat blijkt hard nodig, want zij voelen zich vaak miskend door zowel de kerk als door het Joodse volk. Zij worden uitgestoten uit hun eigen gemeenschap, waarmee zij zich nog sterk verbonden voelen, het Joodse volk. Aan de andere kant willen zij graag behoren tot de gemeente van Jesjoea Hammasjiach.

² Ruiter, E. J. de, *Op zoek naar identiteit, gemeenschapsvorming bij Messiasbelijdende Joden in Nederland*, p70

³ Klinken, G. van, *Christelijke stemmen over het Jodendom, zestig jaar Interkerkelijk contact (ICI) 1946-2006*, p25

In de kerk worden zij echter niet begrepen in hun Joodse identiteit die bij hen hoort en niet verdwijnt nu zij geloven in Jesjoea als de Messias van Israël. Veel meer zien zij dat hun Joodse identiteit vervuld wordt door het geloof in Jesjoea.

Elk jaar komen de leden van Hadderech bijeen rondom de Paasviering en de Sedermaaltijd. De ontmoeting met elkaar en de viering van Pesach en de Opstanding van Jesjoea staan centraal in het Paasweekend. Een tweede ontmoeting van de leden vindt plaats in het najaar rondom de algemene ledenvergadering.

Sommigen ontmoeten of spreken elkaar vaker in het jaar of komen bij elkaar voor Bijbelstudie. In 1986 telde de vereniging zo'n 160 Joodse leden waarvan ongeveer 40 leden elkaar regelmatig ontmoeten. Het huidige aantal Joodse leden is in bijna vijftwintig jaar verminderd tot ongeveer 30. Dit komt met name door de vergrijzing binnen de vereniging en de geringe toename van jonge Joodse leden.

Al vanaf de oprichting van de Jeugdvereniging geeft Hadderech een eigen maandblad uit dat ook de naam Hadderech heeft. Het blad bevat artikelen die geschreven zijn door Messiasbelijdende Joden uit binnen en buitenland en ook door niet-Joodse auteurs die de opvattingen van de vereniging delen. In het blad is veel aandacht voor alles wat er in en rond Israël gebeurt. Maar het bevat ook theologische artikelen en verenigingsnieuws. Door de toenemende vergrijzing binnen de vereniging is het niet voor iedereen mogelijk om elkaar te ontmoeten op de jaarlijkse bijeenkomsten. Door middel van het maandblad blijft toch een zekere verbondenheid bestaan.

2.3 Identiteit

Na de Tweede Wereldoorlog worden Messiasbelijdende Joden zich steeds meer bewust van hun Joodse identiteit. Door de kerken is hen doorgaans verteld dat hun Joodse identiteit is 'vervangen' door de christelijke identiteit. Door de doop werden de Joden ingelijfd in de christelijke gemeente en zij voelden dat zelf vaak ook zo. Vooral door de stichting van de staat Israël in 1948 gingen de jonge Joodse gelovigen beseffen dat zij gewoon Joden waren gebleven ondanks hun geloof in Jesjoea als de Messias. Dit besef bracht een dilemma met zich mee. Sommigen vonden dat zij moesten kiezen tussen het beleven van hun Joodse identiteit en het geloof in Jesjoea. Door die keuze zijn in die tijd een aantal Messiasbelijdende Joden teruggekeerd naar het Jodendom. Onder hen waren ook een aantal actieve leden van Hadderech.

Diegenen die de Joodse identiteit en het geloof in Jesjoea niet als een dilemma zagen, maar juist als een verrijking en een nieuwe dimensie van hun geloof, gingen op zoek naar het bewust beleven van de Joodse identiteit. Dat was niet gemakkelijk en ook binnen Hadderech bracht dat de nodige spanningen met zich mee. Men was bang dat er een te grote verwijdering zou komen met de kerk. Met het inbrengen van Joodse elementen binnen de vereniging, zoals het vieren van de Sedermaaltijd is daarom altijd gezocht naar een verbinding tussen het Joodse en het geloof in Jesjoea.

Messiasbelijdende Joden zien zichzelf als de voortzetting van de oorspronkelijke gemeente zoals deze in het boek Handelingen beschreven wordt. De eerste gemeente, die ontstond vanuit de volgelingen van Jesjoea en het getuigenis van de apostelen in Jeruzalem, bestond uitsluitend uit Joden.

In het boek Handelingen lezen we nergens dat de Joodse identiteit van deze mensen verdween nadat zij geloofden dat Jesjoea de Messias van Israël was. Messiasbelijdende Joden blijven deel van het uitverkoren volk. Christenen uit de volkeren worden door hun geloof in Jesjoea ingevoegd in het uitverkoren volk (Rom.11:17).

De manier waarop Messiasbelijdende Joden hun Joodse identiteit beleven en vormgeven is heel divers. Het gaat van het volledig naleven van de Wet op orthodoxe wijze tot aan het leven uit genade en niet meer onder de Wet, en alles wat daar tussenin zit.

De Messiaans Joodse beweging denkt steeds meer na over een Messiaans Joodse theologie. Belangrijke zaken die daarin een rol spelen zijn o.a. het vieren van de Joodse Sjabbat op vrijdagavond en zaterdag overdag en het vieren van de Joodse feesten die in de Bijbel beschreven staan. Messiasbelijdende Joden zien de Bijbel als het Woord van God en zowel Oude Testament (OT) als Nieuwe Testament (NT) zien zij als canoniek. Israël is het uitverkoren volk van het verbond en Jesjoea is de Messias die alle beloften in het OT heeft vervuld en zal vervullen in de toekomst. Messiasbelijdende Joden geloven bijna allemaal in één God, Vader, Zoon en Heilige Geest, maar zij kunnen niet goed uit de voeten met de geloofsbelijdenissen van de kerk. Velen zien de staat Israël als een vervulling van de OT-ische profetieën over de terugkeer van het Joodse volk naar het land Israël.

De Tora of de Wet van God is een belangrijk theologisch thema voor Messiasbelijdende Joden, vanwege de plaats van de Tora in het Joodse leven en de Joodse identiteit. Deze identiteit is namelijk gebaseerd op het feit dat zij behoren tot het volk van het verbond, waaraan God zijn Wet heeft gegeven op de Sinaï. Daarom is het bijna onmogelijk voor een Messiasbelijdende Jood om geen standpunt te hebben ten aanzien van de Wet. Zoals aangegeven is de naleving van de Wet binnen de Messiaanse beweging heel divers. Deze diversiteit loopt parallel aan de verschillen die er ook zijn binnen de totale Joodse gemeenschap, orthodox en seculier, ten aanzien van de Wet.

HOOFDSTUK 3

Joden in Nederland

3.1 Inleiding

Om dit onderzoek onder de Messiasbelijdende Joden recht te doen is het nodig om enige informatie te geven over het Jodendom en het Joodse volk. De wortels van de mensen vanuit de doelgroep komen tenslotte uit het Joodse volk voort. Zij voelen zich vaak sterk verbonden met het Joodse volk en het Jodendom. Daarom is het nodig om bepaalde elementen vanuit het Jodendom te belichten.

De term Jodendom omvat het geheel van culturele en godsdienstige uitingen die voortkomen uit het Joodse volk, maar ook het Joodse volk als zodanig wordt ermee bedoeld. De naam die de Bijbel gebruikt voor het Joodse volk is 'kinderen Israëls', *Benee Jisraeel* of 'volk van Israël', *Am Jisraeel*, naar aanleiding van de naam die Jacob van God krijgt in Gen.32:28, Israël: 'God strijdt'.

De kern van de Joodse identiteit zit in de gevoelens van saamhorigheid. Ondanks dat er onderling grote verschillen zijn in godsdienstige overtuigingen en leefwijzen, hebben allen die zichzelf Jood noemen het gevoel dat zij tot één volk behoren en dat zij een gemeenschappelijke achtergrond en geschiedenis hebben.

3.2 Joden in Nederland

Aan het eind van de zestiende eeuw komen er voor het eerst Joden naar Nederland. De moeilijke situatie in Portugal en Spanje bracht deze Joden naar Noordelijker streken, waaronder ook Nederland. Onder deze Portugese of Sefardische Joden bevonden zich vele 'Marranen' de zogenaamde 'nieuwe christenen'. Zij hadden zich als gevolg van de talloze en hevige vervolgingen in hun thuisland moeten laten dopen, maar in het geheim bleven velen van deze 'nieuwe christenen' hun Joodse geloof zoveel mogelijk trouw en eenmaal in Nederland keerden een aantal van hen terug tot het Jodendom.

Het merendeel van deze Sefardische Joden, met hun rooms-katholieke achtergrond, waren kooplieden en zij werden vooral gedoogd door het protestante Nederland vanwege hun grote aanwinst voor de handel. Zo ontstonden de eerste gemeenten van Joden in Nederland met name in Amsterdam. In de 17^e eeuw kwamen er ook steeds meer Joden uit Duitsland en Polen deze kant op, de Asjkenazische Joden. Vanaf die tijd kent Nederland twee Joodse gemeenschappen: de Portugese of Sefardische Joden en de Hoogduitse of Asjkenazische Joden.

De emancipatie van de 18^e en 19^e eeuw bezorgden ook de Joden in Nederland gelijke burgerrechten. Hierdoor groeiden de Joden uit tot een van de 'zuilen' in de Nederlandse maatschappij, met eigen scholen, eigen instellingen en een eigen krant, het Nieuw Israëlitisch Weekblad (NIW). In de loop van de tijd assimileerden een deel van de Joodse gemeenschap met de Nederlandse bevolking en integreerde goed in de Nederlandse maatschappij. De Tweede Wereldoorlog maakte een welbewust einde aan het bloeiende Jodendom in Nederland. Van de ruim 140.000 Joden zijn er 107.000 gedeporteerd en omgebracht. Slechts 5200 keerden terug, 20.000 doken onder en 15.000 overleefde, vooral vanwege het feit dat ze gemengd gehuwd waren.⁴

⁴ Heide, A. van der, *Jodendom*, p170

Ondanks alle wonden die waren geslagen tijdens en ook na de Tweede Wereldoorlog herstelde de Joodse gemeenschap zich wonderlijk wel in Nederland. Op godsdienstig gebied is er de liberale stroming en de strengere orthodoxie. Veel Nederlandse Joden beleven echter het Jodendom niet zozeer als godsdienst, maar meer als een cultuur die hen een identiteit verschaft.

3.3 Halacha

De Bijbel, *TeNaCH*, is het fundament van de Joodse godsdienst. Vooral de *Tora*, de vijf boeken van Mozes, speelt daarin een belangrijke rol. De Tora bevat allerlei verhalen en voorschriften, maar is niet altijd duidelijk hoe deze voorschriften in de praktijk begrepen en uitgevoerd moeten worden. Daarom is er in de loop der eeuwen een mondelinge traditie ontstaan van de Tora, dit is de uitleg die de rabbijnen tot op de dag van vandaag geven op de voorschriften van de Tora. De rabbijnen beschouwen deze mondelinge Tora ook als onderricht van God en niet van mensen.

Deze voortdurend in beweging zijnde beschouwingen op de wetten en de voorschriften in de Tora noemt men de *halacha*. Dit Hebreeuwse woord is afgeleid van het woordje 'lopen' of 'gaan' en daarmee suggereert men dat dit de weg is die de Joden dienen te lopen of te gaan. Het woord '*halachisch*', dat verschillende keren genoemd wordt in dit rapport, betekent: volgens de (rabbijnse) Joodse wet.

De klassieke rabbijnse bronnen, zoals de Misjna en de Talmoed, behandelen deze halacha. Deze bronnen hebben over het algemeen een praktische instelling en niet zozeer een theoretische instelling. Ook hun theologische inzichten en overtuigingen worden niet zozeer op een theoretische manier verwerkt maar veel meer door verhalen en voorbeelden uit de praktijk. In die zin is er verschil met de christelijke dogmatiek waar men veel meer theoretische denkt en van daaruit handelt.

Zoals eerder genoemd bestaan er grote verschillen in de ruimte die een Jood in zijn leven geeft aan de godsdienst. Er is een grote diversiteit aan mogelijkheden, dat gaat van ultra-orthodox tot atheïst. Sommige Joden zijn lid van een Joodse gemeente, bezoeken op Sjabbat (zaterdag) een synagoge en houden zich aan de spijswetten. In Nederland kennen we drie Joodse kerkgenootschappen: het *Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap* (NIK), het *Portugees-Israëlitisch Kerkgenootschap* (PIK) en de *Liberaal-Religieuze Joden in Nederland* (LJG).

Anderen beperken hun Jodendom tot het lidmaatschap van bepaalde verenigingen, een bijzondere band met de staat Israël, belangstelling voor Joodse geschiedenis en cultuur of een abonnement op Joodse bladen. Weer anderen doen zelfs dat niet, terwijl er voor hun gevoel toch sprake blijft van een Joodse identiteit. In Nederland noemt meer dan de helft van de Joden zich niet-religieus.⁵

⁵ Solinge, H. van, Vries, M. de, *De Joden in Nederland anno 2000*, p135

3.4 Wie is Joods?

De halacha geeft op deze vraag een duidelijk antwoord: 'Jood is een ieder die uit een Joodse moeder is geboren en degene die volgens de halachische voorschriften formeel tot het Jodendom is toegetreden, de proseliet'.

Daarmee is de vraag echter niet helemaal opgelost. Zo is het heel goed mogelijk dat iemand in een Joodse omgeving opgroeit, zijn of haar leven inricht naar religieuze voorschriften, een Joodse vrouw of man trouwt en de kinderen een Joodse opvoeding geeft, maar zelf formeel niet als Jood beschouwd zou mogen worden omdat in een vorige generatie een gemengd huwelijk heeft plaatsgevonden en de afstamming via de vrouwelijke lijn onderbroken is.⁶ Men noemt deze Joden ook wel 'vaderjoden'.

In tegenstelling tot de mening van de orthodoxie is in liberale kringen het toekennen van deze 'vaderjoden' tot het Jodendom gangbaar. Hierin komen zij overeen met het beleid dat de staat Israël voert. De staat geeft het Israëlisch staatsburgerschap ook af aan hen die alleen een Joodse vader of grootvader hebben, mits zij niet overgegaan zijn naar een andere godsdienst. De dieperliggende reden hiervoor ligt in het feit dat de Nazi's in de Tweede Wereldoorlog ook hen die 'slechts' een Joodse grootvader hadden, deporteerden en ombrachten. De staat wilde ook deze mensen een veilig thuis aanbieden en hen de mogelijkheid bieden om *Aliyah* te maken. Het Hebreeuwse woord 'Aliyah' betekent letterlijk opgaan of opklimmen. Hier betekent het dat Joden die buiten Israël wonen, kunnen emigreren naar Israël.

De staat Israël erkent Messiasbelijdende Joden niet als Joden, vanwege de overgang naar een andere godsdienst. Dat is voor de Messiasbelijdende Joden moeilijk omdat zij zichzelf wel als Jood zien, maar dus niet als zodanig worden erkend. De ondergedoken en overlevende rabbijn Justus Tal waarschuwde diegenen die overgingen tot het christendom vanuit het Jodendom. Zij trokken, volgens hem, een streep, een grens tussen zichzelf en het Jodendom.⁷ Hoezeer Messiasbelijdende Joden zichzelf ook deel voelen van hun volk, zij worden door de Joodse gemeenschap als overlopers gezien.

⁶ Heide, A. van der, *Jodendom*, p108

⁷ Klinken, G. van, *Christelijke stemmen over het Jodendom, zestig jaar Interkerkelijk contact (ICI) 1946-2006*, p

HOOFDSTUK 4**De interviews***4.1 Inleiding*

Een belangrijk document in dit rapport is de weergave van de bijna 50 geïnterviewde Messiasbelijdende Joden in Nederland, hetzij mondeling hetzij schriftelijk. Vooral dit hoofdstuk zal een heel persoonlijk antwoord geven op de vraagstelling van dit onderzoek: Hoe beleven gelovigen in Jesjoea Messias in Nederland met een Joodse achtergrond hun Joods-christelijke identiteit in hun dagelijks leven en in hun geloofsleven?

Omdat het zo belangrijk is dat de mensen hierover zelf aan het woord zijn, is dit een uitgebreid hoofdstuk geworden. Heel bewust heb ik ervoor gekozen om de mensen vooral zelf aan het woord te laten. Veel letterlijke citaten zal u dan ook aantreffen. In verband met de privacy van de geïnterviewden zijn er geen namen genoemd en de herkenning van één van de citaten zal slechts door de persoon zelf zijn.

Het interview bestond uit een 10-tal hoofdvragen naar aanleiding van een bepaald thema. Onder deze hoofdvragen werden een aantal hulpvragen gesteld om het antwoord op de hoofdvraag nog meer te onderbouwen. In deze weergave van de interviews richt ik mij voornamelijk op de antwoorden op de hoofdvragen, maar de hulpvragen en hun antwoorden zijn ook nodig om tot een goed inzicht te komen. Een overzicht van de antwoorden op de hulpvragen heb ik bijgevoegd in de uitgebreide bijlage met zo goed als alle antwoorden van de 48 geïnterviewden.

In de inleidende woorden van de vragenlijst staat aangegeven dat mensen vragen mogen overslaan of met n.v.t. in kunnen vullen. Daardoor vermelden de aangegeven tabellen niet altijd het totaal aantal van de 48 personen die geïnterviewd zijn. Sommigen hebben de vraag opengelaten of met n.v.t. beantwoord. Dit is dan niet meegenomen in de tabel of het staat als zodanig vermeld.

4.2 Algemeen

Bij de algemene gegevens zijn de NAW-gegevens gevraagd, die ik hier uiteraard niet vermeld. Wat wel interessant is om te vermelden zijn de leeftijdsgroepen, de man-vrouw verhouding (tabel 1) en het land van geboorte van de in totaal 48 geïnterviewden.

Tabel 1

Leeftijd	Man	Vrouw	TOTAAL
0 - 9			
10 - 19	2		2
20 - 29	2	2	4
30 - 39	3		3
40 - 49	4	3	7
50 - 59	5	5	10
60 - 69	4	2	6
70 - 79	3	3	6
80 - 89	2	7	9
90 - 99		1	1
	25	23	48

In totaal zijn er 25 mannen en 23 vrouwen geïnterviewd. De leeftijdsgroepen bij de mannen zijn redelijk gelijk vertegenwoordigd met een 'piek' in de middelste leeftijdsgroep 50-59.

Bij de vrouwen is dit wat onevenwichtiger. Vooral de leeftijdsgroep 50-59 en 80-89 is sterk vertegenwoordigd terwijl de jongere vrouwen zijn ondervertegenwoordigd.

Het land van geboorte is van 43 bevroegden Nederland, 3 komen uit Israël en 2 uit Engelstalige landen. Een belangrijk gegeven hieruit is dat het merendeel van de geïnterviewden te maken heeft gehad met de Tweede Wereldoorlog die grote invloed heeft gehad op het leven van de Joodse gemeenschap in Nederland en op hen die daar nauw bij betrokken zijn geweest.

4.3 Joodse identiteit

Binnen het Jodendom speelt de vraag 'Wie is Jood en wie niet' (Hoofdstuk 3). De Rabbijnen zeggen dat alleen halachische Joden Joods zijn. Bij Hadderech houdt men de regeling aan van de staat Israël die zegt dat iemand met één Joodse grootvader Aliyah kan maken naar Israël. In onderstaande tabel 2 is de verdeling te zien tussen halachische Joden en de zo genoemde 'vaderjoden' binnen dit onderzoek:

Tabel 2

Leeftijd	M	V	joodse ouders		joodse moeder		joodse vader		joodse grootvader		
			M	V	M	V	M	V	M	V	
0 - 9											
10 - 19	2								2		2
20 - 29	2	2			1	1		1	1		4
30 - 39	3				1		2				3
40 - 49	4	3		2			3	1	1		7
50 - 59	5	5	2	3	2			2	1		10
60 - 69	4	2	1		1			2	1	1	6
70 - 79	3	3	2			2	1	1			6
80 - 89	2	7	2	5						2	9
90 - 99		1						1			1
	25	23	7	10	5	3	6	8	6	3	48

=Halachisch Joods

Het aantal halachische Joden die aan dit onderzoek hebben meegewerkt is veel. Met 25 mensen vormen zij ruim de helft van het totale aantal ondervraagden. Dit is bijzonder omdat de assimilatie in Nederland onder de Joodse bevolking, maar juist ook onder de Messiasbelijdende Joodse bevolking toeneemt. Daardoor wordt de kans op halachisch Messiaans Jodendom steeds kleiner.

De hoofdvraag die gesteld is in verband met de Joodse identiteit is: **Hoe sterk voelt u zich verbonden met het Joodse volk?**

Tabel 3

	Leeftijd			Totaal	
	10 - 29	30 - 59	60+		in %
Heel sterk	1	5	7	13	27
Sterk	1	5	5	11	23
Redelijk sterk	2	4	7	13	27
Voor een deel	2	3	3	8	17
Moeilijk aan te geven		3		3	6
Totaal	6	20	22	48	100

Bovenstaande tabel 3 laat zien dat het merendeel zich sterk verbonden voelt met het Joodse volk. Dit is verdeeld in heel sterk, sterk en redelijk sterk. De overige 11 mensen voelen zich op zich wel verbonden met het Joodse volk, al is het alleen al door de Joodse wortels die terug te vinden zijn in hun voorgeslacht, maar vinden het moeilijk om daar een omschrijving voor te geven. Een aantal treffende uitspraken zijn:

'Moeilijk aan te geven, maar er gaat geen dag voorbij dat ik er niet bijilsta.'

'Wanneer het de Messiaanse tijd was, zou ik me 100% verbonden voelen. Vanwege mijn geloof in de Messias voel ik ook afstand.'

'...de verbondenheid is er, niet extreem, ik keur ook zeker niet alles goed wat ik hoor. Maar ik voel me er wel mee verbonden en dat heb ik ook wel gemerkt toen ik daar in Israël was. Op bepaalde momenten dacht ik: 'Hé... ik zou er zo tussen kunnen lopen, wat uiterlijk betreft, maar ook wat gevoel betreft.'

'Ik ben een Jodin en ik blijf een Jodin, maar omdat je geestelijk niet meer zo'n contact hebt, is de weg gespleten...'

'Het Jodendom is voor mij geen privilege, het is een last. Ik ben opgegroeid met 'mond houden, nooit zeggen dat je Joods bent.' Door de eeuwen heen is de angst groot.'

Een vraag die gesteld werd bij dit thema was de vraag of men blij is met de Joodse achtergrond. De meeste ondervraagden geven hier een positief antwoord op: blij tot zeer blij. Anderen voelen soms blijheid, maar soms ook helemaal niet. Opvallend is dat de helft van hen twee Joodse ouders hebben. De psychische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog hebben daar zeker ook mee te maken. Ook de huidige situatie in Israël maakt dat mensen minder blij zijn met hun Joodse achtergrond.

'Religieus gezien voor mij van groot belang: Blij is niet het juiste woord – ik heb toch geen keuze...'

'Vroeger niet, maar nu durf ik er echt voor uit te komen. Daar is verandering in gekomen. Doordat ik bij de Messiaanse beweging terecht gekomen ben, ben ik me veel meer gaan uitten als Jood. Toen durfde ik er voor uit te komen dat ik Joods was. Ik ben Messiaans geworden door hetgeen wat ik was en dat wat ik geworden ben.'

'Ik ben er wel blij mee, maar het is ook wel iets waar je altijd voor op moet komen. Mensen willen weten hoe je er mee omgaat en je moet altijd veel uitleggen. Ik wil niet dat het beter is, dat heb ik helemaal niet, dan heb ik het liever niet.'

'Dat wisselt, al naar gelang de context. Ik denk dat mijn basisgevoel blijft; niet helemaal blij. Wanneer ik de Bijbel lees, of een mooi boek, of als Joden iets goeds of belangrijks doen, dan groei ik als Jood. Maar het basisgevoel is niet van 'joepie'. Er zit teveel belasting, smart, pijn, maar ook smaad.'

4.4 Gezinssituatie

Met de gezinssituatie wordt in de eerste plaats bedoeld hoe de Joodse achtergrond een rol speelt in het eigen gezin van ondervraagde, mits van toepassing, of hoe het een rol speelt in zijn of haar leven. En in de tweede plaats hoe de Joodse achtergrond een rol speelt of heeft gespeeld in het gezin van geboorte.

De hoofdvraag is: **In hoeverre speelt uw Joodse achtergrond een rol in uw gezin of leven?**

Tabel 4

	Leeftijd			Totaal	
	10 - 29	30 - 59	60+		in %
Belangrijke rol	1	3	5	9	19
Speelt een rol	4	9	8	21	44
Enigszins		1	2	3	6
Nauwelijks	1	3	4	8	17
Speelt geen rol			3	3	6
Nvt		4		4	8
Totaal	6	20	22	48	100

Wat opvalt is dat in bijna alle gezinnen waar ik op bezoek ben geweest ook in de inrichting van het huis te zien is dat het Joodse een warm hart wordt toegedragen. Vooral de mezoeza ben ik vaak tegengekomen. Ook de Menora of de Sjabbatbekers krijgen een plek in de woonkamer. Bijzonder vond ik het te ontdekken dat enkelen een speciale kast inrichten met verschillende aandenken aan hun Joodse wortels.

Bijna twee derde van de ondervraagden geeft de Joodse achtergrond door aan de kinderen. Twaalf gezinnen doen dit ook actief door het houden van de Sjabbat en de feesten en door het houden van andere Joodse gebruiken. Twee gezinnen hebben hun zoons laten besnijden toen zij 8 dagen oud waren. Het merendeel geeft de achtergrond door aan de kinderen door er over te vertellen en door er met elkaar over te praten. Het verbaast dan ook niet dat 31 van de ondervraagden aangeven dat hun kinderen zich bewust zijn van hun Joodse identiteit en maar vier aangeven dat dit nauwelijks of niet speelt bij hun kinderen.

De vraag of dit bewustzijn van de Joodse wortels bij de kinderen ook een belangrijke rol in hun leven inneemt wordt anders beantwoord. Het bewustzijn is er wel, maar er ook actief mee bezig zijn, is niet altijd aan de orde...

'...de kinderen hebben het meer over hun Joodse vader en niet zozeer over dat ze zelf voor de helft Joods zijn.'

'Ik denk dat mijn zoon er nog de meeste belangstelling voor heeft. De anderen zijn absoluut niet anti, maar op het ogenblik speelt het weinig of geen rol in hun leven... Ik vind het jammer, maar daar mag ik me niet mee bemoeien. Ik denk dat het heel veel toevoegt aan je leven, dat het zeker een extra dimensie is, maar dat moeten ze dan zelf maar ontdekken.'

'Ik betreur het dat ze niet actief lid zijn van een kerk. Ze geloven in God en in Jezus en bidden soms. Ze weten dat ik Joods ben, maar het betekent niet zo veel voor hen.'

...soms echter wel en dat geeft dan weer een ander perspectief:

'...meestal wel te veel, denk ik. Ik herken het wel, want dat had ik vroeger zelf ook. Ze leggen de focus op het Jodendom. Daarmee wijzen ze wel het offer van Jesjoea af. Ze voelen zich verwant met het Jodendom, met Israël. En in hun beleving is dat eigenlijk beter en meer dan het christendom. Dat gevoel herken ik wel, dat heb ik zelf ook gehad. De discussie binnen het christendom, waarom ze geen varkensvlees eten, daar loopt het op stuk. Ik bid daar voor...'

De vraag of er (vroeger) thuis in het eigen gezin van geboorte aandacht was voor de Joodse achtergrond werd door ruim de helft positief beantwoord. Deze aandacht bestond o.a. uit het vieren van de Sjabbat, het bezoeken van de synagoge, een koosjere huishouding voeren en het Joodse onderwijs volgen of alleen uit het vertellen over de Joodse achtergrond.

'Mijn moeder had een koosjere huishouding en wij vierden ook op onze manier de feesten. Wij deden eraan. Mijn vader was toch ook wel Joods, maar anders dan mijn moeder. Als kind sprak mij de traditie zeer aan. Ik ben erg geïnteresseerd in traditie en in gedenken en de goede dingen uit het verleden vasthouden en eventueel als ze niet goed zijn naar nieuwe vormen zoeken. Maar niet wegdoen, niet verwaarlozen.'

'Mijn moeder was actief bij een vereniging die Joodse feestdagen organiseerde. We deden vaak mee en hielpen bij het organiseren. Pas later vierden we ook op vrijdag de Sjabbat. Mijn ouders hebben ons eigenlijk altijd vrijgelaten wat betreft christendom en Jodendom.'

'...er werd wel veel over verteld, maar de praktijk met de feesten en Sjabbat, dat vierden we niet. Later toen mijn ouders ouder werden, deden ze er weer meer mee.'

Anderen geven aan dat er vroeger geen aandacht voor de Joodse achtergrond was en dat wordt in sommige gevallen ook wel betreurd.

'Nee, ik denk dat mijn ouders eerder blij waren dat ze er niets meer mee hoefden. Ik heb ook zonder de steun van mijn ouders gezocht naar mijn Joodse identiteit. Daarin heb ik veel zelf uitgezocht... Als er meer aandacht was geweest voor mijn Joodse achtergrond, thuis, dan had dat wel meer heelheid gebracht. Nu is er sprake van een gebroken identiteit.'

'Nee, daar werd nooit over gesproken, het was een geheim...'

De meeste partners van de ondervraagden waren positief of gematigd positief over de Joodse identiteit van hun man of vrouw. Bij drie personen was er geen steun of belangstelling van de partner voor de Joodse identiteit. In twee gesprekken kwam naar voren dat de keuze om met een Joodse partner te trouwen weldegelijk meespeelt of heeft meegespeeld in het kiezen van een levenspartner.

'Mijn moeder heeft bewust voor een Joodse partner gekozen. Ook voor mij was dat een belangrijk item, of ik met een Joods meisje zou trouwen...'

'Mijn vrouw kan ook wel een heel eind meegaan en is er ook van overtuigd dat Israël nog steeds een speciale plek heeft, maar voor de rest...heel veel dingen doe ik zelf. Soms gaat ze wel mee, maar andere keren weer niet. Ze steunt me er wel in.'

'...in het begin niet, hoor. Toen het voor mij heel belangrijk werd, sprak ik er heel veel over en dat werd niet altijd gewaardeerd. Later toen het voor hem ook begon te veranderen, ging het beter en nu kan ik hem af en toe niet bijhouden...'

4.5 Messiasbelijdende Joden

De contacten die de ondervraagden hebben met andere Messiasbelijdende Joden zijn vooral voor de leden van Hadderech binnen de vereniging. Daarbuiten zijn er voor hen weinig of geen contacten. Anderen, vooral niet-leden, hebben wel diverse contacten buiten Hadderech om. Deze contacten worden nogal eens gevonden in de Messiaanse gemeenten. De kans om daar Messiasbelijdende Joden te ontmoeten is groter dan in een kerkelijke gemeente.

De hoofdvraag luidt: **Hoe zijn uw contacten met andere Messiasbelijdende Joden?**

De contacten die er zijn, zijn goed en de behoefte aan dergelijke contacten is groot. Zonder veel woorden begrijpt men elkaar en voelt men elkaar aan. Messiasbelijdende Joden ervaren dat zij bij christenen vaak veel moeten uitleggen over wie zij zijn en over hun geloof in Jesjoea. Sommigen ervaren het ook als een belemmering dat Messiaanse gemeenten bestuurd en bezocht worden door niet-Joden:

'We hadden een groep van Messiasbelijdende Joden, maar dan komen er toch steeds meer christenen bij en dat is niet erg, maar zij proberen het over te nemen of anders te doen en dan valt het Joodse weer weg.'

'Ik ga niet vaak naar Messiaanse gemeenten omdat deze vooral bestuurd en bezocht worden door niet-Joden en ik dan dus opnieuw niet relaxt mezelf kan zijn en begrepen wordt in wat mij boeit in cultureel, historisch en theologisch opzicht. De kans neemt daarvoor toe bij andere Joodse mensen.'

Andere belemmeringen die meespelen om niet naar Messiaanse gemeenten te gaan zijn de reisafstand, er zijn nog maar een klein aantal Messiaanse gemeenten in Nederland. Ook het thuis voelen in de eigen gemeente geeft geen behoefte om Messiaanse gemeenten te bezoeken en de charismatische inslag van Messiaanse gemeenten wordt niet door iedereen gewaardeerd.

‘Die zijn niet in de buurt, als het wel zo was, dan zou ik er wel heen gaan. Alleen voor het charismatische ben ik dan wel weer wat huiverig’

‘De gemeente die ik heb bezocht sprak mij niet aan, misschien toch te veel Messiaans en te weinig Joods...’

‘Ik zou niet weten waar, het is allemaal ver weg en we hebben een druk gezin. Als de kinderen uit huis zijn, zou ik er wel meer voor gaan en willen reizen. Daarnaast hebben we ook goede aansluiting in de eigen gemeente, de kinderen hebben het hier naar hun zin en ook dat is belangrijk.’

Een kwart van de ondervraagden bezoekt vrij regelmatig een Messiaanse gemeente. Vooral de ontmoeting met andere Joden vinden zij belangrijk. Ook de sprekers en de verkondiging spreekt hen aan. Daarnaast vinden zij het belangrijk dat er tijdens de dienst aandacht is voor het Joodse volk en Israël.

‘Ik ga meestal op de sprekers af. Zij hebben een verhaal te vertellen dat dichterbij mijn Joods zijn staat dan ik in het algemeen in de kerken hoor. Mijn Joodse identiteit wordt daar gestimuleerd. Ik mag er zijn als Jood. Er wordt meer gesproken over het OT en over het Joodse volk. En de mensen die ik na afloop ontmoet spreken me aan. Ook niet-Joodse mensen hebben een heel belangrijke functie voor mij, maar een andere. Zij geven mij het gevoel dat ik als Jood mag bestaan. In de kerk wordt je niet geacht je Joods zijn naar voren te brengen, dus daar voel je afwijzing. Maar bij Hadderech en in Messiaanse gemeenten voel je juist erkenning. Dat is heel belangrijk. Dat kunnen de niet-Joden mij geven. De ontmoeting met Joodse mensen versterken op een andere manier je Joodse gevoel. Misschien alleen al omdat zij er anders uitzien, net als ik.’

Dat Messiasbelijdende Joden gericht zijn op het Joodse volk en op Israël komt ook tot uiting in de boeken en artikelen die zij lezen van andere Messiasbelijdende Joden en de onderwerpen die hen daarin aanspreken. Ze lezen graag over en van andere Messiasbelijdende Joden hoe zij hun Joods zijn en het geloof in Jesjoea beleven en er invulling aan geven.

‘Ik lees alles over Israël zelf en van de mensen daar, maar minder de zware religieuze artikelen. Over het dagelijks leven in Israël en hoe de Messiasbelijdende Joden leven...’

Een klein aantal gaat ook wel luisteren naar Messiasbelijdende Joodse sprekers. Lance Lambert en Peter Steffens zijn ‘favoriet’. Naar thema’s zoals ‘de Bijbelse feesten’ of de ‘Eindtijd’ wordt graag geluisterd. Ook de herkenning en erkenning van de eigen Joodse identiteit speelt hierbij opnieuw een grote rol.

'Als Lance Lambert in Nederland is dan wil ik hem altijd horen. Ook al moet ik ver reizen. Dat vind ik de beste. Zijn geloof spreekt me aan. Zijn rustige beschouwing van de wereldpolitiek met name het Midden Oosten. Hij weet er heel veel van. Hij stelt het in een Bijbels licht op een manier waardoor je er rustig van wordt. Het loopt God niet uit de hand.'

'Je deelt een gevoel met elkaar. Nieuwsgierig naar wat hen bezighoudt. Ze spreken toch vaak over de dingen waar ik me ook mee bezig houdt.'

4.6 Hadderech

Van de 48 ondervraagden zijn 28 personen lid en 20 personen geen lid van Hadderech. Voor enkelen van hen die geen lid zijn van de vereniging was Hadderech een onbekende vereniging en zij reageerde over het algemeen positief op het feit dat er een dergelijke vereniging bestaat in Nederland. De meesten, leden en niet-leden, vinden het heel goed en zijn blij dat Hadderech er is. De betekenis van de vereniging voor de meeste leden is groot.

De hoofdvraag aangaande de vereniging is: **Wat vindt u van de vereniging Hadderech?**

'Ik voel dat dat mijn plekje is. Daar voel ik me thuis...'

'Het steun zoeken bij elkaar, gelijkgestemdheid, dat is positief. Troost bij elkaar vinden.'

'Ik kende het helemaal niet, dus ik was erg verrast. Het sprak mij heel erg aan, juist omdat je met een heleboel mensen met dezelfde achtergrond zit. Wel vanuit een christelijke invalshoek, maar toch op zoek zijn naar hun Joodse wortels of wat dan ook en daar al veel verder in zijn of nog veel dichter bij het Jodendom staan.'

'Het haalt me terug naar mijn Joodse wortels. Ik heb het gevoel dat ik toch anders ben dan de gewone mensen die lid zijn van de kerk.'

'Ik ben ermee opgegroeid. Het betekent wel veel voor me. Het prettige is dat je ook gelijkgestemden tegenkomt, dat je niets hoeft uit te leggen, dat je weet dat je hetzelfde voelt.'

Aan de andere kant zijn er ook wel sceptische geluiden. Men heeft niet zo'n behoefte aan groepsvorming en er is een algemene gedachte dat er alleen oudere mensen lid zijn van de vereniging. Ook de visie dat Messiasbelijdende Joden volgens Hadderech in de kerk 'thuishoren' stuit op verzet.

'Aan de ene kant leuk, maar aan de andere kant heb ik niet zoveel behoefte aan zo'n groep.'

'Ik ken de vereniging eigenlijk niet. Zo'n vereniging zie ik wel zitten, maar niet als er alleen maar oudere mensen bij zijn aangesloten. Voor mezelf zou dat nog wel een keer kunnen, maar voor de kinderen niet. Ik wil niet dat ze er een weerstand tegen krijgen.'

'Ik ben lange tijd lid geweest van de vereniging, maar ik kon niet mee met de visie dat we als Messiasbelijdende Joden in de kerk thuis hoorden, daar was ik het niet mee eens. We horen bij het Jodendom thuis in de eerste plaats.'

De vraag die ook binnen dit thema gesteld werd, was de vraag of men dingen anders zou willen zien binnen de vereniging en op welke manier dat gestalte kan krijgen. Een belangrijk antwoord op deze vraag is dat men elkaar graag vaker wil ontmoeten en de wens dat er meer jongeren en jonge gezinnen zich aansluiten bij de vereniging.

'Het is een groep van veelal ouderen, de gemiddelde leeftijd ligt rond de zestig. Er is ook een grote groep in Nederland die niet van direct na de oorlog is, jongeren die ook met deze zaken bezig zijn en die zouden er ook bij aangesloten moeten zijn. Meer bekendheid geven aan het bestaan. Voor de jeugd misschien een kamp organiseren. Vroeger heeft het ook wel bestaan, maar ja de jeugd is inmiddels grijs...'

'Je ziet elkaar niet zo vaak, dat vindt ik eigenlijk wel jammer dat we maar weinig contact hebben met elkaar. Meer contact zou wel beter zijn voor iedereen, want sommigen hebben geen contact met andere Messiasbelijdende Joden, alleen via Hadderech. Die gaan ook niet meer naar de kerk. Extra ontmoetingen op een dag of middag zou goed zijn. Misschien iets gaan doen, naar het Joods Museum of andere ideeën. Of een wandeling door Joods Amersfoort of Joods Amsterdam.'

Enkelen onder de leden zijn zich er sterk van bewust dat Mw. Marjorie Eberlé-Gottlib jaren lang een grote invloed heeft gehad binnen de vereniging en daar buiten. Haar kennis en haar persoonlijkheid hebben Hadderech gebracht tot de vereniging die zij nu is. Na het overlijden van Mw. Eberlé hebben anderen het 'stokje' van haar overgenomen en dat is een hele klus. Toch zijn de leden heel positief over de 'nieuwe' start die het bestuur samen met haar leden maakt.

'Ik vind de manier waarop Thea het overgenomen heeft, heel goed. Marjorie was een heel sterke persoonlijkheid, ze maakte veel indruk. Maar een ander kan het niet doen als de ander. Je moet zoiets op je eigen manier doen en ik vind dat ze dat goed doen. Het laatste paaskamp was heel fijn. Thea en Joop hebben dat goed uitgewerkt.'

'Jarenlang is Marjorie het gezicht geweest van Hadderech. Vooral haar kennis was enorm. Nu zal er ruimte komen voor andere wegen. De fundamentele weg is gelegd en nu kunnen er zijwegen worden aangelegd. Ik denk dat het kan gaan groeien maar met wat andere dingen, bijvoorbeeld door jongeren te betrekken bij de organisatie. Ik vind dat het bestuur het heel goed doet!'

Het maandblad wordt, zeker onder de leden, zeer gewaardeerd. Men vindt dat er over het algemeen goede artikelen in staan. Maar juist ook hierin wordt Marjorie Eberlé gemist. Zij kon de mensen een geestelijk, Messiaans hart onder de riem steken.

'Ik zal het blad altijd lezen. Niet alle artikelen spreken me aan maar er staan wel goede artikelen in.'

‘Ik lees het met interesse. Af en toe een geestelijk -en dan wel Messiaans- hart onder de riem mis ik nu Marjorie er niet meer is.’

Op de vraag of men suggesties heeft voor verbeteringen van het maandblad kwamen ook een aantal antwoorden: men mist vooral artikelen die door Messiasbelijdende Joden geschreven zijn, doorgaans staan er regelmatig artikelen in het blad die door niet-Joden zijn geschreven. Ook zou het blad best wat dikker mogen, het is nu maar dun met gemiddeld acht pagina’s. Vooral jongeren brengen suggesties dat het blad, of een deel van het blad, meer op hen gericht mag zijn, wil Hadderech ook werkelijk de jongeren bereiken. Een belangrijk punt voor hen is ook dat er iets aan de lay-out van het blad wordt gedaan.

‘Soms echt een verenigingsblad: Ik zie regelmatig artikelen die door niet-Joden geschreven zijn. Ik mis m.n. artikelen die door Messiasbelijdende Joden zijn geschreven.’

‘Als je de jongeren wilt bereiken, zul je ook het blad daarop aan moeten passen. Nu wordt er voornamelijk geschreven voor een doelgroep die andere interesses hebben dan de jeugd.’

‘Ik heb het nog niet echt gelezen en dat komt omdat het me niet aanspreekt hoe het eruit ziet. Het is gewoon allemaal tekst achter elkaar en dat is het. Het nodigt niet uit om te gaan lezen. Het ziet er echt uit alsof het hele moeilijke artikelen zijn. Ik vind het wel leuk als er iets leerzaams instaat, maar dan wel op een manier dat je het ook ontspannen kan lezen. Als ik denk aan een blad of tijdschrift dan is dat iets dat je gaat lezen omdat het je interesseert. Het aangezicht is daarbij het eerste. Jongeren zijn meer visueel ingesteld. Het maakt het wel duurder, maar ik denk als mensen er echt in geïnteresseerd zijn dan hebben ze dat er wel voor over.’

Over het algemeen werd de vraag of Hadderech de Joodse identiteit versterkt vaker beantwoord dan de vraag of Hadderech het geloof in Jesjoea versterkt. De Joodse identiteit wordt versterkt door een stukje bewustwording en een stimulerend effect door deelname aan de vereniging.

‘Dat vindt ik een beetje moeilijk. Mijn Joodse identiteit wel, denk ik. Het geloof in Jezus moet ik zelf uitzoeken en daar heb ik wel eens problemen mee met de kerk.’

‘Je ontmoet andere Joden en er is aandacht voor het Joodse volk in het geheel is in het blad en in de activiteiten. God houdt nog steeds van het Joodse volk en daar mag je je als Jood ook prettig bij voelen.’

Bij sommigen wordt ook het geloof in Jesjoea versterkt:

‘Bij Hadderech zijn ze niet alleen bezig met Joodse dingen, maar met Joods-christelijke dingen als het gaat om geloof. Dus mijn christelijke identiteit wordt daardoor ook versterkt.’

‘Door verwijzingen uit het OT naar Hem. Door te tonen hoe God met en door Hem met zijn volk en de wereld bezig is.’

4.7 Jodendom of Joods geloof

Het Jodendom en het Joodse geloof kan juist voor Messiasbelijdende Joden belangrijk zijn in hun (geloofs)leven. Zoals ik in hoofdstuk 3 al heb beschreven zijn er verschillende zaken binnen het Jodendom die voor hen belangrijk kunnen zijn. Het vieren van de feesten en het houden van (gedeelten van) de wet of andere Joodse gebruiken. Maar ook de vraag 'wie is Joods en wie niet' houdt Messiasbelijdende Joden bezig. Ondanks dat zij, omdat ze in Jesjoea geloven, door de rabbijnse wet niet meer gezien worden als Joden is de verbondenheid met het Jodendom en het Joodse geloof wel aanwezig. Voor de één is deze verbondenheid sterker dan voor de ander.

De hoofdvraag is: **In hoeverre voelt u zich verbonden met het Joodse geloof?**

'Groeien en zoeken en soms worstelend, maar het spreekt mij 100% meer aan dan wat de kerk er van gemaakt heeft.'

'Het is heel grappig als je ergens komt waar Joodse mensen zijn. Dan vragen ze: van wie ben jij er één. Dat is de kernvraag. Als je dan een Joodse moeder hebt dan hoor je er direct bij. Ik heb een tijd lang piano gespeeld in een Joods bejaardenhuis en daar waren nog veel mensen die mijn grootvader gekend hebben van mijn moeders kant. Van wie ben jij er één? Vroegen ze dan...'

'Ik voel mij verbonden door de aanbidding in zang en gebed en met de 10 woorden, niet met de wetten. Wel met de bede: God eren met heel je hart, ziel en verstand en de naaste als jezelf.'

'Het goede van het Jodendom is de plek die God krijgt in je leven dat je Hem respecteert en Zijn grootheid ziet. Dat je het principe van de Almachtige God weet. Wat het is om voor zijn aangezicht te staan. Rosj Hasjana is zo'n bijzonder moment, het nieuwe jaar. Dat mis ik bij de christenen. De sjofar wordt geblazen en dan moet je je voorstellen dat je voor het aangezicht van God staat met al je zonden. En dat je mag vragen om vergeving. Dat doet God voor jou. Het zoete van de appel is de symboliek.'

'De Siddoer raakt mij diep. Ook Marjorie haalde heel veel uit het Jodendom in haar Bijbelstudies en dat vind ik heel mooi. Een stukje angst houdt mij wel tegen dat ik onder de wet kom. Want ik ben vrij, we leven uit genade. Ik hoef niets, ik mag. Mijn leven is ingericht op het mogen en niet op het moeten.'

Enkelen voelen zich niet of nauwelijks verbonden met het Joodse geloof:

'Ik ga wel naar de synagoge en doe daar mijn religieuze verplichtingen, maar ik voel mij niet religieus verbonden met wat er gebeurt.'

'Met de Joodse religie had ik heel veel moeite voordat ik tot geloof in Jesjoea kwam. Ik ben juist door het geloof in Hem een beetje rustiger geworden.'

De verbondenheid met het Jodendom komt onder andere tot uiting door het lezen van boeken van Joodse schrijvers. Geliefde schrijvers zijn Chaim Potok, Pinchas Lapide en David Flusser. Ook het vieren van de Sjabbat of andere Joodse- of Bijbelse feesten vormen een deel van die verbondenheid. De helft geeft aan wel eens of vaker de Sjabbat te vieren of één of meerdere van de Joodse feesten. Zij doen dit vooral thuis in het gezin of bij familie, maar ook wel in samenkomsten bij Hadderech of in een Messiaanse gemeente. Sommigen vieren de feesten mee in de synagoge.

‘Dat doe ik allemaal wel, dat vind ik wel belangrijk. We vieren het thuis of bij anderen, net hoe het uitkomt. Soms ook in de synagoge. Sjabbat vier je toch bij uitstek in het huiselijk gezin. Als ik uitgenodigd wordt voor de Sederviering dan ga ik wel. Ik heb het allemaal geleerd van mijn moeder.’

‘Elke Sjabbatavond lezen we uit de Siddoer, we zeggen de Beracha. We steken de kaarsen aan. Het Joodse element is absoluut aanwezig.’

‘...op onze eigen manier. De wet speelt in die zin geen rol. Ik eet geen varkensvlees maar eet niet helemaal koosjer. Wij vieren het met ons twee of we nodigen gasten uit. Ik heb ook dingen uit de Haggada, maar ik maak er een soort familiefeest van. Toch waar Jesjoea en God alle eer krijgen waar ze recht op hebben. Het gaat mij er meer om dat de mensen zien wat er in een Joods gezin gebeurt met de feesten.’

‘Pesach vieren wij soms bij de opperrabijn, maar mijn man mag dan niet meevieren omdat hij niet Joods is. In alle feesten is een ontmoeting met God. De twee kaarsen van de Sjabbat hebben betekenis: de eerste is om te herinneren dat God ons de Sjabbat gaf en de tweede om de Sjabbat te bewaren. God geeft de rust als een geschenk.’

Diegenen die de Sjabbat of de feesten niet vieren geven daarvoor verschillende redenen aan: het is iets dat bij vroeger hoort, het feit dat men nu christen is, het hoeft nu niet meer vanwege Jesjoea, of men hecht er geen waarde aan. Sommigen benoemen het als ‘joderig doen’ om de Sjabbat te houden.

‘Aan de hoogtijdagen doe ik niets. Voor mij hoort dat zo bij mijn jeugd, zonder basis van geloof. Nu ben ik iedere dag met God bezig en daar heb ik meer aan dan de vaste dagen dat we de feesten vieren. Voor mij was dat zes keer per jaar: oh, ja, God, Hij bestaat ook. En wat ik nu heb... Dat is op een dagelijkse basis, 365 dagen per jaar, daar heb ik meer aan. Ik voel me Joodser dan ooit door mijn geloof in God en in Jesjoea. Het is zo moeilijk uit te leggen. In vergelijking met hoe het was, is mijn geloof in God heel persoonlijk geworden.’

Andere Joodse gebruiken die men in ere houdt zijn vooral de voedselwetten. Men probeert zoveel mogelijk koosjer te eten. Daarnaast hangt bijna in ieder huis waar ik geweest ben een mezoza aan de deur.

'Ik probeer me wel aan bepaalde aspecten van de voedselwetten te houden. Het sterke van dit soort rituelen is dat je er dagelijks mee in aanraking komt en in gedachten toch even met God bezig bent. Zo is het in je hele dagelijkse leven aanwezig, anders heeft God heel weinig plaats in je leven. Daarom heeft Hij het gegeven, daar ben ik van overtuigd.'

Zoals gezegd is het contact met Joden die niet in Jesjoea als de Messias geloven ingewikkeld. Volgens de rabbijnse wet worden Messiasbelijdende Joden als afvalligen gezien ook als zij halachisch Joods zijn. Toch hebben de ondervraagden hier in Nederland en ook in Israël wel Joodse contacten. Sowieso vaak met de eigen familie, maar daarnaast ook wel met Joden uit de synagoge. Sommigen zijn vrijmoedig in het spreken over hun geloof in Jesjoea anderen zwijgen er over.

'Alleen de rabbijn weet, voor zover ik weet, dat ik in Jesjoea geloof. Toen ik hem dit vertelde nam hij het voor kennisgeving aan. Daarna is het nooit meer aan de orde geweest.'

'Ik laat in sjoel niets los, ik kom om daar te bidden; anders is het over en uit.'

'Men weet van mijn geloof in Jesjoea, sommigen staan er voor open, anderen niet.'

'Wanneer ik praat op een Joodse wijze en ik praat over Jesjoea, dan is Hij thuis, maar praat ik over Jezus, dan is hij niet thuis. Dan is Hij 'ont-joodsd).'

Wel is er aan de ene kant moeite dat men niet geaccepteerd wordt, maar aan de andere kant ook begrip waarom de Joden zo reageren.

'Moeilijk, maar door de geschiedenis heen wellicht verklaarbaar.'

'We worden van twee kanten niet echt geaccepteerd. Vooral als je gedoopt ben, dan is het voor de Joden over. Ik ken geen Joodse mensen, maar zou ze wel graag willen kennen en ook willen ontvangen. Ook om met hen Hebreeuws te spreken.'

4.8 Christelijke geloofsgemeenschappen

De hoofdvraag die bij dit thema gesteld werd is: **In hoeverre voelt u zich thuis in de geloofsgemeenschap waar u regelmatig komt?**

Tabel 5

	Leeftijd			Totaal	
	10 - 29	30 - 59	60+		in %
Zeer thuis		3	3	6	12
Thuis	3	5	5	13	27
Redelijk thuis		3	2	5	11
Matig thuis	1	1	2	4	9
Niet thuis	1	3	2	6	12
Geen lid (meer)	1	4	8	13	27
Nvt		1		1	2
Totaal	6	20	22	48	100

Meer dan de helft van de ondervraagden voelt zich zeer thuis tot matig thuis in de christelijke geloofsgemeenschap waar zij regelmatig komen. Bij diegene die aangeven dat zij zich zeer thuis voelen is er bewust gezocht naar een gemeente die bij hen past, en voor sommige van hen was het ook belangrijk dat er voldoende aandacht uitgaat naar Israël en het Joodse volk.

'Het gaat, niet zonder meer. Ik ben daar gewoon lid van geworden omdat ik dat duidelijk kreeg op een moment. Het was wel de meest logische plek om naar die gemeente te gaan. Het is niet zo dat ik me 100% thuis voel. Je kan altijd wel negatief zijn, maar je kan ook meewerken.'

'Thuis helemaal, maar dat komt omdat ik niet anders geweest ben dan een Nederlandse jongen die vanuit de gereformeerde kerk zich meer christen is gaan noemen en die nu zegt mijn Heer heet eigenlijk Jesjoea. Maar als ik alleen maar de Joodse identiteit probeer te bedenken levert het eigenlijk alleen een stuk eenzaamheid op. En dat vervreemdt me niet van die kerk, maar het geeft je wel een machteloos gevoel.'

'Juist omdat ik binnen deze kerk een ruimte ervaar waar ik me heel prettig bij voel om daar te zijn. Het ligt allemaal niet zo vast het is heel divers en dat mag.'

Toch voelt 12% van de ondervraagden zich niet thuis in de christelijke gemeente en dat heeft voornamelijk met de Joodse identiteit te maken die niet of nauwelijks wordt erkend en de aandacht voor Israël en het Joodse volk waar een groot deel van de kerken niet voldoende of geen aandacht aan besteed.

'Ik voel mij thuis bij de mensen, maar niet heel erg thuis met het theologisch gebeuren.'

'De kerk is het probleem voor het Joodse volk. De dogma's en de eisen die gesteld worden. De kerk zegt dat we niet zo Joods moeten worden, maar de Bijbel is Joods en Jezus is Joods... Dit is de drempel waarom Joden buiten blijven...'

'Je volgt de diensten en je steekt er wel wat van op en je bent met z'n allen, maar de beleving van het geloof bij ons in de kerk vind ik wel lastig. Er zit weinig Joodse traditie in en weinig betrekking op het Joodse volk wat toch in de Bijbel wel leidraad is.'

Van de ondervraagden geven 34 mensen aan dat ze lid zijn van een christelijke geloofsgemeenschap. 12 van hen zijn lid van een Evangelische gemeente, 7 van de PKN en ook 7 van de Gereformeerde kerk vrijgemaakt. 1 persoon is lid van een Messiaanse gemeente en dat is toch op zijn minst opvallend weinig te noemen, juist voor deze doelgroep. De anderen zijn lid van de Christelijke gereformeerde kerk, het Leger des Heils en van de Zevende dags adventisten. 13 mensen geven aan dat zij geen lid (meer) zijn van een christelijke geloofsgemeenschap.

'Toen ik ruim tachtig was en verhuisde hoefde ik niet meer zo naar de kerk. Ik ben te Joods, voor mijn gevoel.'

Vragen die rond dit thema zijn gesteld hadden betrekking op het delen van gevoelens en gedachten binnen de geloofsgemeenschap of het aangesproken worden of vertellen over de Joodse identiteit binnen de gemeente. Over het algemeen reageerde men daar wel gematigd positief op.

'Men weet dat ik Jodin ben. Elke week wordt er gebeden voor de Messiasbelijdende Joden en dat doet me goed.'

'Beperkt, met een aantal mensen kun je daar wel praten over je gevoelens en gedachten, met een aantal mensen niet.'

'Onze gemeente heeft een heel diepe liefde voor het Joodse volk en Israël. Daarom kan ik bijzonder goed mijn gedachten en gevoelens met hen delen.'

'Christenen kennen hun wortels niet, zij leven vaak in onbesef.'

'Er is een man die altijd bidt voor de Vrede van Jeruzalem. Hij zegt tegen mij: 'jij behoort toch maar tot dat bijzondere volk van God. Jullie hebben bij God 'echt een streepje voor'.'

Als de ondervraagden veranderingen zouden moeten aangeven in de christelijke geloofsgemeenschap dan is dat op het gebied van de uitleg van de Bijbel en de aandacht voor het Joodse volk. Slechts een klein deel zegt tevreden te zijn met zoals het nu is. De vervangingstheologie neemt nog steeds een grote plaats in binnen een groot aantal gemeenten. De Bijbel wordt te eenzijdig uitgelegd met de nadruk op het NT. De aandacht voor Israël en het Joodse volk is vaak zeer beperkt.

'De verhouding preken uit het OT en NT is niet in evenwicht. Er wordt veel meer uit het NT gepreekt waarbij de teksten uit het OT vaak NT-isch worden uitgelegd. De hele Bijbel zou tijdens een preek aan de orde moeten komen.'

'De aandacht voor Israël is heel beperkt. Ik ben er steeds meer van overtuigd dat de Bijbelse feesten zoals God ze gegeven heeft een hele rijkdom is en dat daarvoor ook in de christelijke wereld een plaats voor hoort te zijn.'

Ruim een kwart van de ondervraagden geeft aan geen deel (meer) uit te maken van een christelijke geloofsgemeenschap. De redenen zijn verschillend:

'Omdat het woord niet werd gepredikt.'

'Op Gods verzoek. We gingen naar een vrij evangelische kerk. We hebben zoveel nare dingen en zondige dingen meegemaakt in de kerk, dat we het er hebben gehad en nu proberen we zelf te studeren en te bidden.'

'Ik had geen goede gevoelens in de kerk. Ik ging wel eens naar de synagoge, daar voelde ik mij prettig. Als je maar niet praatte over het evangelie, ging dat goed. Gewoon gaan zitten en erbij willen horen. De sfeer proeven en ik kwam voor mijn gevoel thuis.'

‘Omdat ze totaal geen liefde en aandacht hadden voor Israël en het Joodse volk.’

4.9 *Geloof: De Bijbel*

Aan de ondervraagden werd de vraag gesteld: **Hebt u het gevoel dat u de Bijbel anders leest dan christenen zonder Joodse achtergrond? Op welke manier is dat anders?**

Dertig mensen geven aan dat dat wel zo is, dat zij de Bijbel meer met Joodse ogen en Joodse oren lezen. Aangegeven wordt dat vooral het OT anders wordt gelezen dan christenen zonder Joodse achtergrond. Het is hun eigen geschiedenis wat zij lezen in het OT. Ook wordt door hen veel meer de verbinding gezien tussen OT en NT, het is voor hen één geheel.

Voor de vervangingstheologie maakt dat de christenen de Bijbel anders lezen dan Messiasbelijdende Joden. Voor Messiasbelijdende Joden is Israël en het Joodse volk gewoon Israël en niet de kerk of de gemeente van Christus. Daardoor leest men ook veel meer letterlijk wat er staat en wordt er niet snel vergeestelijkt door Messiasbelijdende Joden.

Voor hen is het ook veel duidelijker dat Jesjoea een Jood was en in een Joodse context is opgegroeid. Voor hen die de Hebreeuwse taal kennen is er nog een punt van anders lezen: vanuit de Hebreeuwse grondtekst en niet vanuit allerlei vertalingen.

‘De Bijbel zegt mij andere dingen dan de kerk mij geleerd heeft. Maar dat mag. Op mijn zoektocht naar wie ik ben en wat ik hier doe, heb ik heel duidelijke dingen geleerd, niet vanuit het Grieks, alleen maar vanuit het Hebreeuws.’

‘Voor veel Christenen is het OT een bijkomstigheid van het NT, die vooral vanuit allegorisch perspectief gezien moet worden. Alles wat betrekking heeft op Israël daar wordt de kerk geplaatst (vervangingstheologie). Terwijl alle beloften heel concreet zijn en met Israël en Juda te maken hebben. Dus voor mij staan er nog veel profetieën te gebeuren en heeft het land Israël een rol in de wereldgeschiedenis, ook in de toekomst.’

‘In het verleden zag ik het als een OT en een NT, tegenwoordig denk ik die witte bladzijde er tussen uit en zie ik één geheel. Ik zie het als een voortgang.’

‘Ik merk dat voor mij het OT de basis is. Ik kijk vanuit het OT naar Jesjoea. Met het NT heb ik moeite. Vooral wat Paulus en de apostelen hebben geschreven. Door het geloof in Jesjoea lees ik nu de TeNaCH heel anders en openbaart God zich steeds meer door het OT.’

4.10 *Geloof: De Messias*

Het geloof in Jesjoea heeft voor de Messiasbelijdende Joden alles te maken met de Joodse identiteit. Zij zien hem als de Joodse Messias die is gekomen. Net als bij de vorige vraag is daarbij de Joodse context belangrijk.

De hoofdvraag die gesteld is bij dit thema is: **Hoe ziet u de persoon en de betekenis van de Messias?**

De namen die men aan Jesjoea geeft zijn zeer divers:

Redder van de Wereld; Verlosser en Koning van de Joden; Van Levensbelang; Woord / Geest van God;

'...die mij van moment tot moment in mijn relatie tot de mensen en dingen om mij heen leidt, het kwade afbreekt en het goede opbouwt.'

Zoon van God;

'Alleen door Hem kunnen wij tot de Vader komen.'

'Hij is druk bezig om alle dingen nieuw te maken.'

Messias; Gezalfde; gehonoreerd;

'Degene die tot het uiterste gehoorzaam was en daardoor door de Vader uitverkoren.'

God en mens; Rechterhand van God; Gods handreiking naar de mens om de relatie te herstellen;

'Een wijze Joodse man en de Messias waar de profeten over spreken.'

De ondervraagden voelen zich verbonden met Jesjoea. Hij is voor hen allereerst de grote profeet en priester voor het Verbondsvolk. Hij is een toevluchtsoord en hun persoonlijke Verlosser.

Hij is ook onvoorwaardelijke liefde en voortdurend voor ieder mens aan het werk. Hij is allesomvattend voor de wereld en een droom die waarheid wordt:

'Het is je Verlosser, je Redder, je Zaligmaker. Het moet iets van jezelf worden. Als je jong bent is het geloof van je ouders, van je grootouders. Zo bevoorrecht ben ik wel, dat ik in de lijn van de geslachten mag staan...'

'Jesjoea is een droom die waarheid wordt voor de Joodse mensen, waar ze zo lang naar hebben uitgekeken. Een Joods iemand ook. Hij is gewoon God op aarde, God als mens. Maar het is een Joods persoon geweest, die de Joodse gewoonten hield en misschien ook wel met een gebedssjaal liep, als die er toen al was. Dat vergeten mensen.'

'Hij is voor mij alles. Ik kan niet anders zeggen. Hij is er altijd. Ik ben ontzettend dankbaar dat Hij mij al van de grondlegging van de wereld kent en dat Hij me in mijn nekvel heeft gepakt. Ik ben door hele moeilijke tijden gegaan, maar als Hij iemand op het oog heeft... Hij heeft een plan. Zoals Hij ook het Joodse volk heeft uitverkoren, ondanks dat het een moeilijk volk is. Juist daarin zie je Gods grootheid.'

'Jesjoea is het spiegelbeeld van God. Het heeft God behaagt hem alle macht te geven op hemel en op aarde. Hij heeft het voor het zeggen, hij wordt ook koning in Israël. Wat er ook gebeurt in de politiek, ze gaan hun gang maar, maar Hij komt terug. Hoe, dat weet ik niet, ik weet zoveel niet.'

Soms zijn mensen op een bijzondere manier in aanraking gekomen met Jesjoea, vaak ook door de opvoeding. Zoals ook al beschreven in Hoofdstuk 2 zijn er veel Joden door het onderduiken in christelijke gezinnen tot geloof in Jesjoea gekomen. Dat is voor een aantal van de ondervraagden ook op die manier gebeurt. Anderen zijn tot geloof gekomen vanuit een grote nood.

'Ik kwam tot levend geloof vanuit mijn nood. Ik heb gebeden: Heer als u bestaat laat het dan maar zien. Ik pakte een Bijbel diep in de kast en ik sloeg het open bij de verloren Zoon. Toen begreep ik het. Het was een radicale bekering. Het was een soort verjaardag.'

'Na veel ellende in de oorlog ben ik in een christelijk onderduik gezin terecht gekomen. Daar heb ik mijn eigen Joodse geschiedenis geleerd. Daar kreeg ik antwoord op de vraag wat betekent Chanoeka, wat betekent Pesach. Er werd in dat gezin in de Bijbel gelezen en ik pakte dat op. Daardoor kreeg ik antwoord op de vragen die ik had. Toen ik het OT had gelezen ben ik ook het NT gelezen. Je krijgt wat christelijke boeken te lezen en zo raak je meer en meer bekend met de christelijke achtergronden.'

'Vanuit mijn opvoeding en door christelijke tienerkampen. Dat heeft wel heel erg in mijn eigen geloof bijgedragen, dat ik er echt zelf voor heb gekozen.'

In de loop van de tijd is het geloof in Jesjoea voor de meesten vooral steeds dieper en sterker geworden. Voor sommigen brengt het ook meer vragen met zich mee.

'Geloven in Jezus is een enorm proces. Hoe meer ik Hem leer kennen, hoe meer ik over Hem lees, hoe minder ik het begrijp. Vroeger had ik God in mijn broekzak, maar dat heb ik nu niet meer.'

'Later is het me pas eigen geworden. Niet direct. In moeilijke situaties merk je wat het betekent om te geloven... Dan kun je meer in de diepte voelen wat het geloof betekent.'

Wat ook al eerder naar voren kwam, hebben Messiasbelijdende Joden veel minder met de dogma's van de kerk. Eén duidelijk dogma of leerstelling van de kerk is in de interviews ter sprake geweest, dat is de leer van de Drie-eenheid. De goddelijkheid van Jesjoea en ook de betekenis van de Heilige Geest (HG) wordt soms als moeilijk ervaren.

Toch zijn er nog zestien mensen die zich wel kunnen vinden in de Drie-eenheid van God, wel op een geheel eigen wijze.

'God is Vader en Moeder tegelijk. Die heeft een kind gekregen met eigenschappen van Vader en Moeder. God is één, dus het kind is ook één. Het is gewoon een deel van God. Dat is gewoon God op aarde hier en dat is niet los van elkaar. Het is gewoon één God. En een deel heeft Hij naar de aarde gestuurd. Het DNA is puur van God. Wel uit een mens geboren om helemaal laag op aarde te komen. Zij was nodig om hem geboren te laten worden.'

'Ik kon daar in de Bijbel weinig over vinden. Juist die Drie-enigheid is een moeilijk verhaal. Daar heb ik erg mee geworsteld. Ik heb in de loop der tijd wel zekerheid gekregen dat hij als onderdeel van de Drie-eenheid wel degelijk God is, net als de Heilige Geest God is. Ik hoef niet alles te begrijpen.'

Een behoorlijk aantal van de ondervraagden zien Jesjoea niet als God, hij is de Zoon van God en in die hoedanigheid niet aan God gelijk. Wel meer als een gewoon mens, maar geen God.

'Ik geloof niet dat Jezus God is maar de Zoon van God. Ik geloof wel dat Jezus goddelijke eigenschappen had. Hij kon bijvoorbeeld doden levend maken. Dat heeft buiten hem nooit iemand gedaan.'

'Toen ik dertien was werd die gedachte volop geleerd en dan was ik voortdurend in mijn hoofd aan het puzzelen hoe dat moest. Jezus is volgens mij niet God zoals het dogma dit aangeeft. Hij was ook geen gewoon mens, maar hij was gewoon datgene wat de Bijbel verteld wat Hij was. Ik heb leren zien dat Hij de tweede Adam is. De Heilige Geest is vooral iets wat je merkt. Het gaat uit van God net zoals de Messias uitgaat van God. Er is wel een verband tussen de drie.'

'Ik zie God als de God van alles en Jesjoea als zijn Zoon. De HG is een Geest die ik gewaar wordt in mensen. Die Drie-eenheid zie ik niet. De Geest ervaar je als mensen bij elkaar zijn.'

'Bij de HG kan ik me geen beeld bedenken. Dat vind ik heel moeilijk. Ik bid er wel voor omdat ik het niet begrijp. Ik weet niet hoe ik dat in moet vullen. Koning David zegt ook: neem uw Geest niet van mij weg, als hij gezondigd heeft met Batseba. Ik weet echt niet hoe ik dat zien moet. Wat ik heel angstig vind is de zonde tegen de HG, omdat ik het niet weet.'

Binnen de Messiaanse beweging wordt veel geschreven en nagedacht over het einde van de tijd. Ook de helft van de ondervraagden is daar in meer of mindere mate mee bezig.

Er zijn verschillende beelden die men daar over heeft, maar één vastomlijnde gedachte is er niet. Het verlangen ligt heel sterk in een wereld waar de gerechtigheid zal zegevieren en waar het Joodse volk zal worden rechtgedaan.

'...ik weet dat hij op de olijfberg terugkomt en ik hoop er dan bij te zijn. Ik weet wel dat het Joodse volk hem uiteindelijk allemaal zullen zien als de Messias als hij terugkomt. Er is een beweging onder het Joodse volk, dat steeds meer mensen de Messias als verlosser zien, Jesjoea. Ik denk dat hij uiteindelijk ook voor het Joodse volk komt.'

'Bij deze vraag denk ik eerst aan de wereld waar zoveel ellende is. Daarin heb ik het beeld van het Jodendom, dat de wereld totaal zal veranderen als de Messias komt. Telkens als ik met lijden geconfronteerd wordt in welke vorm dan ook, het kleinste lijden, als Hij dan terugkomt is dat voorbij. Dan is Jezus echt de koning der Joden. Dan komt er een reünie, een gelukkig weerzien.'

'Ik denk dat we in de eindtijd leven. Er gebeurt iedere keer weer wat. Het zal gebeuren zoals het beschreven staat in de Bijbel en niet wat de christenen ervan maken, dat we voor de grote verdrukking naar de hemel varen. Ik hoop dat God ons zal beschermen en bewaren, maar ook wij krijgen, denk ik, wel te maken met de verdrukking.'

'We verwachten Hem in Jeruzalem. Dat is fantastisch. We moeten klaarstaan voor als Hij terug komt.'

'Ik vind het een moeilijk onderwerp. Ik geloof vast in een wederkomst, maar dan denk ik ook: het kan vast anders zijn dan wij bedenken of begrijpen. Het zal ergens een rol krijgen, maar ik weet niet hoe en wat. Zo plastisch zoals ik het vroeger dacht, zo zie ik het niet meer. Misschien gaat het wel zo, maar dat kan ik niet meer. God kan de wederkomst ook wel bij mensen bewerkstelligen. Het kan een beweging of omkering zijn, waardoor de Messias op aarde zichtbaar wordt. Hij kan zich manifesteren in ons en daarin iets teweegbrengen.'

Ruim de helft van de ondervraagden verlangt naar de wederkomst van Jesjoea. Er is vooral een verlangen naar de verlossing van alle ellende in de wereld. Wij hier in Nederland hebben een betrekkelijk rustig en goed leven en dat maakt het verlangen anders of er moeten grote zorgen of moeiten zijn in het eigen leven, dat maakt het verlangen juist weer sterker.

'Wij leven hier niet onder druk, dat maakt het 'verlangen' minder opportuun.'

'Ik zou willen dat hij heel snel terug kwam, liever gisteren dan vandaag. Dan gaat hij als rechterhand van God in de tempel in Jeruzalem regeren en orde scheppen in de chaos die wij mensen ervan gemaakt hebben.'

'Reken maar. Elke dag. Elke dag bidden wij voor onze kinderen, voor onszelf, voor Israël en doen wij niets anders dan naar de toekomst leven. Daar wachten we op. Ik zie de toekomst als een vreugde voor iedereen. Meer kan ik niet zeggen.'

4.11 De staat Israël

Een belangrijk, maar ook moeilijk thema in de wereld van gelovigen, zowel Joodse als uit de volkeren, is het land Israël. Hoe moeten we naar het huidige land en de huidige staat Israël aankijken als gelovigen in Jesjoea.

De hoofdvraag die aan de ondervraagden werd gesteld is: **In hoeverre voelt u zich verbonden met de staat Israël?**

Tabel 6

	Leeftijd			Totaal	
	10 - 29	30 - 59	60+		in %
Zeer sterk	1	4	6	11	23
Sterk	1	3	5	9	18
Verbonden	3	7	10	20	42
Niet verbonden	1	3	1	5	11
Nvt		3		3	6
Totaal	6	20	22	48	100

Maar liefst 83% van de ondervraagden voelt zich verbonden met de staat, met het land Israël in zijn huidige hoedanigheid. Bijna een kwart zegt zelfs 'zeer sterk verbonden' te zijn met de staat. Dat is een groot aantal in een turbulente tijd waarin een groot deel van de wereld zich juist tegen Israël keert. Maar misschien is dat juist wel de reden van die sterke verbondenheid.

'Ik ben er twee keer geweest en dat vond ik wel een belevenis. Samen met mijn man en dochter en schoonzoon hebben we door het land gereden. Ik voelde me wel thuis. Toen we daar zo reden dacht ik: ik kom vast nog mijn familie tegen, ze zijn niet allemaal omgekomen, heel gek.'

'Ik voel me er wel mee verbonden, dat merk je op allerlei gebied. Ik heb daar wel wat mee, ik zal eerder een stukje lezen over Israël dan over India. Die verbondenheid is er wel degelijk. Op het moment dat je weet dat je van Joodse origine bent, dan ontstaat dat... Ik keur niet alles goed, ik kijk er wel erg sceptisch naar, hoor. Er zijn ook negatieve dingen die gebeuren.'

'Ik voel me vooral verbonden met het land en de mensen, niet zozeer met haar huidige politiek of systeem, die is nog niet aan Gods wil overgeleverd in allerlei aspecten.'

De meesten ondervraagden hebben vooral moeite met negatieve kritiek op Israël die niet gebaseerd is op waarheid en oprechtheid, maar nogal eens ontstaat vanuit haat of onbegrip. De vraag die daarbij gesteld werd is hoe men kritiek op Israël ervaart:

'Terecht, mits op controleerbare feiten gegrond. Veel kritiek geschiedt uit haat.'

'Nonsens, eindelijk verdedigen ze zich na 3000 jaar van vervolgingen!

'Je stekels gaan uitstaan, maar je moet wel reëel zijn. Er zijn ook dingen gedaan.. waarvan je denkt, wat doen jullie nu. Aan de andere kant als er voor mijn deur een auto staat met een stelletje lui erin die je angst aanjagen, dan wordt je ook niet blij en reageer je daarop.'

'Daar ben ik wel gevoelig voor. Als ik dan zo'n van Agt hoor praten. Dat doet me dan wel eens wat zeer. Ongenuanceerde kritiek houdt ik niet van. Je kijkt er wel anders naar dan naar een ander land, omdat het met je roots te maken heeft.'

De manier waarop men gestalte geeft aan de verbondenheid met Israël is vooral door het geven van giften en donaties, door gebed, door bezoek aan het land. Maar ook door het schrijven van artikelen of het spreken over Israël met anderen en soms door het planten van een boom.

Dat men het land ook nog steeds ziet als de oogappel van God, het uitverkoren volk, zoals de Bijbel er over spreekt, blijkt uit het positieve antwoord dat men gaf op de vraag of de staat Israël een vervulling of een gedeeltelijke vervulling is van Gods beloften. Ruim 70% reageert positief.

'God belooft ons zoveel en nu ook, als de regering van Israël ophoudt met luisteren naar Amerika, Europa, maar zich naar Hem zou richten dan heeft niemand meer wat te vertellen. Als je aan de andere kant ziet wat Israël daar in 60 jaar heeft opgebouwd, je gelooft je ogen niet. Ja, ik zie dat echt. Het dal van dorre doodsbeenderen dat weer tot leven komt.'

'Ja, ik zie wel dat Israël, hoe klein het ook is in een gigantisch gebied ligt tussen de Arabische landen. Het is echt een Godswonder dat het nog bestaat.'

'Dat zij gezegend worden misschien. Ik zie toch wel dat de mensen zelf ook hard hebben gewerkt. Het wordt hen niet alleen maar toegeworpen, je moet ook altijd je eigen talenten en je eigen krachten blijven gebruiken. En als dat niet gebeurt, zie je wat er gebeurt. God heeft een begin gemaakt en de mens gaat verder.'

'Met name de nadere invulling en uitvoering zal nog komen.'

Over het algemeen reageert men niet positief op de vraag wat men vindt van de houding van de kerken ten opzichte van Israël. Men vindt deze houding verdrietig, halfslachtig en onwetend. De stellinginname ten gunste van de Palestijnen is niet te begrijpen voor Messiasbelijdende Joden. Gebed voor Israël is er in sommige kerken nauwelijks en dat komt niet overeen met de onlosmakelijke verbondenheid van de kerk met Israël die zij propageert.

'De hele politieke wereld en de hele kerkelijke wereld is debet aan deze toestand. De kerkelijke wereld had, gezien de Bijbelse leer, aan één stuk achter Israël moeten staan, maar dat doen ze niet. En waarom doen ze dat niet? Ze willen niet tegen de benen aanschoppen van de rest van de wereld. En dat vind ik heel jammer. Ook de kerk als geheel zal verantwoording af moeten leggen, denk ik, wat zij missen en niet geloven.'

'Met de laatste brief van de PKN distantieert de PKN zich wel heel duidelijk tegenover Israël. Israël is toch uit Gods beloften voortgekomen en met die houding heb ik moeite. De kerk zou vanuit een Bijbelse visie tegen Israël aan moeten kijken. God heeft Israël nog nooit laten vallen en houdt zich nog steeds met dat land en volk bezig, niet omdat ze het verdient hebben, maar om te laten zien dat wat Hij belooft heeft ook uit gaat voeren. De kerk heeft duidelijk een politieke houding aangenomen.'

'Ik vind het heel erg. In de officiële houding en theologie is niets te merken van de verbondenheid die men in de kerkorde heeft gezet.'

Als ik vraag naar de mening van ondervraagden over het conflict tussen Israël en de Arabieren hoopt het merendeel dat daar een oplossing voor zal komen en dat er vrede zal zijn in het Midden Oosten. Wel zal daar waarschijnlijk de tussenkomst van de Messias voor nodig zijn, omdat het ook een geestelijke strijd is die daar plaatsvindt, een religieus conflict. De God van Abraham, Isaak en Jacob tegenover Allah.

'Als de Arabieren hun wapens neerleggen dan is er vrede in het Midden Oosten. Maar als Israël haar wapens neerlegt, dan is er geen Israël meer. Dat vond ik een treffende uitspraak. Er wordt zoveel haat gezaaid onder de Arabische bevolking tov Israël, dat zolang die nog niet weg is er geen vrede zal komen. Men zal altijd Israël ontkennen en op allerlei manieren het volk en land blijven bestrijden. Ik heb het idee dat vanuit Israël, op het moment dat deze druk weg is, men geen intentie heeft om de Arabieren aan te vallen. Volgens mij bestaat die niet. Men probeert zichzelf zo goed mogelijk te verdedigen en daar maakt men absoluut ook fouten in, het zijn ook maar mensen, soldaten die dat uit moeten voeren.'

'Ik ben het eens dat Israël zich aan het internationale recht moet houden, maar als je ziet hoe alle resoluties van de VN tot stand zijn gekomen met allemaal Arabische landen die dan net een meerderheid vormen, dan denk je ja, wat zijn die resoluties nu eigenlijk waard? Voor Joden, ook al gaan ze er niet wonen, is er maar één plek. Als je opgevoed bent met de woorden van Sederavond: dit jaar nog hier, maar volgend jaar in Jeruzalem, het gebed in de synagoge richting Jeruzalem, als je TeNaCH leest, het hele Joodse leven heeft in zijn gedachte en bewoordingen één centraal punt en dat is Jeruzalem en het land. Ik denk dat het ook niet anders kan.'

'Ik denk dat het pas opgelost kan worden als ze Jezus gaan zien en belijden. Ook Israël maakt het de Palestijnen niet gemakkelijk. Maar het is niet zomaar. Het is ook te begrijpen. Je moet zoveel bommen tegenhouden en dan wordt je ook harder. Het liefst zie je ze in vrede naast elkaar wonen.'

Men vindt het heel vervelend dat de Messiasbelijdende Joden in Israël nogal eens onheus bejegend worden. Vooral door de ultra orthodoxe Joden worden vernielingen aangebracht of mensen worden daadwerkelijk bedreigt. Toch is er ook wel begrip dat deze groep Joden dat doet vanwege het besmette verleden van de christenen. De solidariteit met Israël komt daardoor niet onder druk te staan.

'Verschrikkelijk maar door de kerkgeschiedenis met de Joden begrijpelijk. Tevens ook deels soms afhankelijk hoe Messiasbelijdende Joden zichzelf opstellen.'

'Mijn gevoel met de staat Israël is sterker dan met de Messiasbelijdende Joden Joden in Israël. Het zou waarschijnlijk andersom moeten zijn. Ik heb te weinig kennis van en met het geheel.'

HOOFDSTUK 5

Conclusies

5.1 Inleiding

Voor zover ik heb kunnen nagaan is dit het eerste uitgebreide onderzoek onder Messiasbelijdende Joden in Nederland over de beleving van hun Joodse identiteit en het geloof in Jesjoea. De vraag is: hoeveel van het totale aantal Messiasbelijdende Joden in Nederland hebben meegedaan aan dit onderzoek. Vanuit het Joods Maatschappelijk Werk (JMW) is er een groot demografisch onderzoek geweest onder de Joodse bevolking in Nederland in 2000. Onder redactie van Hanna van Solinge & Marlene de Vries verscheen het boek: *De Joden in Nederland anno 2000, Demografisch profiel en binding aan het jodendom*. Zij schatten het aantal halachische Joden in Nederland, dat lid is van een niet-Joods kerkgenootschap op 2% (= 600) van het totaal van 30.000 personen. Wanneer men de zogenaamde vaderjoden erbij telt, komt men uit op ruim 43.000 personen. Als we daar 2% van nemen dat lid is van een niet-Joods kerkgenootschap komen we op ruim 850 personen uit. Als we er van uitgaan dat zij allen lid zijn van een christelijke geloofsgemeenschap kunnen we vaststellen dat in dit onderzoek ruim 5% van de Messiasbelijdende Joden in Nederland is bestudeerd. Ervan uitgaande dat dit percentage een representatief aantal is voor het geheel heb ik een aantal conclusies uit het onderzoek getrokken.

5.2 Joodse identiteit

De belangrijkste conclusie die uit het onderzoek naar voren komt, is dat de Joodse identiteit van Messiasbelijdende Joden heel sterk is. Ons onderzoek wijst uit dat zo'n 80% van de ondervraagden zich verbonden voelt met het Joodse volk en met Israël. Vanuit het onderzoek van het JMW in 2000 blijkt dat ook de Joodse gemeenschap in Nederland zich verbonden weet met het Joodse volk en Israël en is er rondom de Joodse identiteit weinig verschil tussen hen en Messiasbelijdende Joden. Factoren als antisemitisme en de Tweede Wereldoorlog versterken de Joodse identiteit, maar zijn ook vaak mede oorzaak dat de Joodse identiteit wordt verzwegen.⁸ In beide onderzoeken hoorden we over dit verzwijgen van de Joodse identiteit, vooral vanuit de generatie die geboren is voor of in de Tweede Wereldoorlog. De angst en de trauma's die door die zwarte periode in de geschiedenis van het Joodse volk zijn veroorzaakt, raken zowel de Messiasbelijdende Joden als de Joodse gemeenschap in Nederland heel diep, soms tot in de 2^e of 3^e generatie.

Ook in het vieren van de Sjabbat en de feesten of het houden van andere Joodse gebruiken zijn grote overeenkomsten te ontdekken met de Joodse gemeenschap. Het versterkt de Joodse verbondenheid en wordt niet zozeer vanuit religieus oogpunt gedaan. We moeten het zien als een soort 'identity markers': door bepaalde gebruiken te doen of te houden geeft men uiting aan de Joodse identiteit en voelt men zich nog meer verbonden. Het zijn de gewoonten zoals het vroeger is geleerd of zoals het gebruikelijk is vanuit de traditie. De gebruiken die men houdt zijn toegespitst naar de eigen familieomstandigheden: *'zoals moeder het heeft bijgebracht'* of *'zoals vader het ons heeft verteld'*, of naar eigen ideeën en inzichten.

Een mogelijk gevolg hiervan is dat men zich niet gemakkelijk tot een groep vormt, men koestert de vrijheid om de Joodse elementen te beleven op de eigen manier.⁹

⁸ Solinge, H. van, Vries, M. de, *De Joden in Nederland anno 2000*, p119

⁹ Solinge, H. van, Vries, M. de, *De Joden in Nederland anno 2000*, p142

Daarbij zoeken Messiasbelijdende Joden naar de verbinding tussen het eerste verbond dat God met Israël sloot en het tweede verbond dat met de komst van Jesjoea voor alle gelovigen is gekomen. Messiasbelijdende Joden zijn kinderen van Abraham en staan in het verbond dat God met Abraham sloot, maar zij staan ook in het vernieuwde verbond met Jesjoea.

Vanuit de kerken is er nooit aandacht geweest voor deze dubbele verbondsidentiteit en dat kan een reden zijn dat de Joodse identiteit meer algemeen cultureel wordt ingevuld door Messiasbelijdende Joden en niet godsdienstig cultureel.

5.3 *Geloof in Jesjoea*

De vraag die bij de vorige conclusie rijst is: hoe komt het dat er nauwelijks verschil is tussen de beleving van de Joodse identiteit van Messiasbelijdende Joden en van de Joodse gemeenschap? Een mogelijk antwoord kan zijn dat de Joodse identiteit dusdanig sterk is, zoals uit het onderzoek ook blijkt, dat het de christelijke identiteit overstemt.

Uit het onderzoek concluderen we dat 50% van de ondervraagden niet aangesloten is bij een christelijke geloofsgemeenschap. Daardoor wordt de christelijke identiteit niet gevoed vanuit deze gemeenschap en het gevolg kan zijn dat het christelijke identiteitsgevoel verzwakt. Belangrijk om hier bij te zeggen is dat ik hiermee niet zeg dat het geloof in Jesjoea verzwakt, maar de christelijke identiteit verzwakt. Ik heb over het algemeen de indruk gekregen dat juist de Joodse identiteit het geloof in Jesjoea versterkt.

De helft van de ondervraagden geeft aan wel lid te zijn van een christelijke geloofsgemeenschap. Het 'thuisgevoel' hangt sterk af van de mate waarin hun Joodse identiteit er mag zijn en de mate waarin er aandacht is voor Israël en het Joodse volk. In de kerk is de erfenis van de vervangingsleer soms nog zeer hardnekkig aanwezig. Messiasbelijdende Joden die in de kerk komen, hebben daar mee te maken en dat zet het 'thuisgevoel' onder druk. Mijn conclusie is dat er fundamenteel een verandering van denken en een bezinning op gang zou moeten komen binnen de kerken om onze gelovige Joodse broeders en zusters een echt 'thuisgevoel' te kunnen geven. Dat thuisgevoel kan de kerk niet bedenken, maar dat zullen we aan hen zelf moeten vragen en moeten participeren in de wensen en behoeften van Messiasbelijdende Joden zelf.

Zowel de kerk als de Messiasbelijdende Joden zullen zich moeten bezinnen op de vraag op welke manier zij samen gestalte kunnen geven aan hun verbondenheid in Jesjoea. Messiasbelijdende Joden en christenen uit de volkeren zijn door het verlossingswerk van Jesjoea verenigt in een nieuwe verbondenheid, maar niet in een gelijkvormigheid. Er zijn dus verschillen, maar juist die verschillen moeten geen verwijdering brengen, maar de uitdaging om elkaar door de verschillen heen te vinden in de verbondenheid.

5.4 *Theologische thema's*

Ook in de theologische thema's komt de Joodse identiteit sterk naar voren. In hoofdstuk 3 heb ik een korte schets gemaakt van het Jodendom. Voor hen gaat het niet zozeer om vaste leerstellingen en dogma's, zoals we in de christelijke theologie tegenkomen, maar om de praktische handelingen.

Ook het gevoel speelt een belangrijke rol in het Jodendom om regels of zaken te kunnen duiden. Deze gevoelsmatigheid zien we terugkomen bij de Messiasbelijdende Joden. Vooral de goddelijkheid van Jesjoea is voor sommige Messiasbelijdende Joden geen zekerheid. Zij grijpen dan terug naar het 'Sjema Israëel' uit Deuteronomium 6:4. God is God en Jesjoea is zijn Zoon. Voor hun gevoel past bij die uitspraak geen Drie-eenheidsgedachte of dogma. Met een theologische onderbouwing kunnen de meesten niet zoveel. Anderen kunnen zich wel vinden in de Drie-eenheidsleer van de kerk. Dat heeft m.i. te maken met de mate waarop het Joodse- en Griekse denken in de westerse Messiasbelijdende Joden heeft postgevat.

Het wezenlijke verschil tussen het Joodse- en Griekse denken zit in de manier waarop we naar de dingen kijken. Het Griekse denken wil de dingen van elkaar scheiden en de afzonderlijke stukken analyseren, maar verliest daarbij het geheel uit het oog. In het Joodse denken is men geneigd de dingen juist samen te voegen en naar het geheel te kijken.¹⁰ Dit is een tegenstelling waar de westerse Jood mee te maken heeft: in zijn wezen een Joods denker: God is één, maar in zijn leefwereld een Griekse werkelijkheid, God is een Drie-eenheid.

De toekomstverwachting is voor de meeste Messiasbelijdende Joden een verlangen van recht en gerechtigheid op deze gebroken aarde. En dan vooral voor Israël en het Joodse volk. Hierin ligt een groot verschil met de traditionele theologie die bij de gedachte aan de wederkomst van Christus vooral de kerk en haar behoud op het oog heeft. Elementen van de bedelingenleer hoor ik bij de Messiasbelijdende Joden maar heel soms terug komen: de grote verdrukking en de opname van de gemeente. Een echt plastisch beeld en schema van de wederkomst van Jesjoea is er nauwelijks. Ook daarin zijn ze echt Joods: vanuit hun Joodse denken, waarin het ontzag voor God groot is, laten ze deze gebeurtenissen over aan de Almachtige en vertrouwen Hem daar volledig in. Hoe het precies zal gaan bij de terugkomst van Jesjoea, is van ondergeschikt belang, het gaat erom dat dan alles goed is.

5.5 Hadderech

In dit onderzoek is ook de vereniging Hadderech ter sprake gekomen en uit het onderzoek kunnen we tot een aantal conclusies komen. Een eerste conclusie is dat de vereniging vergrijsd en weinig aanwas heeft van jonge Joodse mensen. De vraag is wat de oorzaak daarvan is en een aantal antwoorden zijn daarop mogelijk:

- De gemengde huwelijken binnen het Messiaans Jodendom 'verdunnen' de Joodse identiteit.
- Om religieus Joods te zijn in Nederland moet je een stap zetten, een keuze maken. Om Messiasbelijdend Joods te zijn moet je nog een extra stap, een extra keuze maken. Vooral voor jongeren is dat misschien een 'stap te ver'.
- Jongeren hebben behoefte aan een bepaalde collectiviteit. Het samen beleven van je geloof en ook van je identiteit. In collectieve rituelen kun je daar samen uiting aan geven. De beleving van de Messiasbelijdende Joden is dusdanig verschillend en individueel dat het een struikelblok kan zijn voor jongeren om een keuze te maken voor het Messiasbelijdend Jodendom.

¹⁰ Siebesma, P.A., *Pas op voor de Grieken, Hebreeuws en Grieks denken, MO-reeks, p26*

Een tweede conclusie is dat er behoefte is aan meer ontmoeting met elkaar. Er is voor de vereniging een tijd aangebroken om nieuwe wegen te gaan bewandelen:

- Extra ontmoetingen in een jaar naast het paaskamp en de jaarvergadering.
- In de ontmoetingen kan men zoeken naar de Joodse elementen die de groep bindt en die ten uitvoer brengen. Bijvoorbeeld een ontmoeting rond Rosj Hasjana, het Joods Nieuwjaar, waar tijd is voor bezinning en verootmoediging maar ook tijd voor het vieren van het nieuwe jaar met zoete appeltjes en honing.
- Voor jongeren zou een programma kunnen worden ontwikkeld, met activiteiten en leermomenten. Juist in de leermomenten kunnen oud en jong met elkaar in gesprek komen en zo op een heel Joodse manier van elkaar leren: permanent leren en intergeneratief leren.

Een derde conclusie is dat de vereniging weinig bekendheid heeft binnen Nederland. Voor de doelgroep van Messiasbelijdende Joden in Nederland is het belangrijk om haar bekendheid breder uit te dragen. Met het adverteren in kranten en tijdschriften wordt dit mogelijk gemaakt.

Juist ook in de bezinning met de kerk zou Hadderech bijeenkomsten kunnen organiseren met Messiasbelijdend Joods Nederland en kerkelijk Nederland, waarbij eventueel ook de pers wordt uitgenodigd. Door goede persvertegenwoordigers vanuit Hadderech kun je jezelf op die manier positief in het nieuws zetten. Belangrijk is dat Hadderech daarbij voor zichzelf duidelijk heeft wat zij de kerk en de samenleving heeft te bieden.

Een vierde conclusie is dat het maandblad wel geliefd is maar dun is en voor jongeren onaantrekkelijk. Er zijn mogelijkheden om aan de lay-out van het blad te werken door bijvoorbeeld foto's en platen toe te voegen. Het blad mag vooral visueel aantrekkelijker worden gemaakt. Er mag meer aandacht aan de jonge lezers worden besteed door bijvoorbeeld artikelen die op hun wereld betrekking hebben.

Het enthousiasme onder sommige leden is groot om de vereniging een nieuwe impuls te geven en dat is belangrijk voor de voortgang van een belangrijke vereniging als Hadderech. Messiasbelijdende Joden zijn de eerstelingen van de Oogst. De dubbel uitverkorenen. Vanuit de Joodse identiteit en het geloof in Jesjoea Messias mag het voor Messiasbelijdende Joden in Nederland een uitdaging zijn om vanuit die identiteit de kerken te helpen in het ontdekken van de Joodse wortels en wat dat betekent voor het kerk-zijn van nu om op die manier inhoud te geven aan de brug die zij kunnen zijn tussen synagoge en kerk.

NAWOORD

Op dit moment dat ik dit nawoord schrijf, heb ik het gevoel dat ik een behoorlijke worsteling achter de rug heb, zoals Jacob worstelde bij de Jabbok of zoals een zwangere vrouw worstelt om haar kind te baren. Het was voor mij een hele 'bevalling' om dit rapport te schrijven en daarmee recht te doen aan de boeiende gesprekken die ik heb mogen voeren met Messiasbelijdende Joden in Nederland over de beleving van hun Joodse identiteit en hun geloof in de Messias Jesjoea.

Dit nawoord is voornamelijk een dankwoord. Allereerst wil ik alle mensen bedanken die hebben meegewerkt aan de mondelinge interviews en die hun schriftelijke reacties hebben ingezonden als bijdrage aan dit onderzoek. Zonder jullie had dit onderzoek niet uitgevoerd kunnen worden. De persoonlijke ontmoetingen heb ik als heel bijzonder ervaren. Stuk voor stuk waren het unieke ontmoetingen met unieke verhalen.

Vervolgens gaat mijn dank uit naar het bestuur van Hadderech, Thea, Joop en Peter die mij, als opdrachtgevers, hebben begeleid bij dit project. Ik wil jullie bedanken voor jullie praktische en mentale steun. Voor jullie zorgvuldigheid en integriteit. Voor jullie hulpvaardigheid en jullie steun. Maar ook voor jullie kritische noot. Het was prettig en leerzaam om met jullie samen te werken.

Pieter Siebesma (adviseur van het bestuur van Hadderech) en Nico Belo (begeleider vanuit de CHE), steun en toeverlaten op ieder moment van dit traject. Ik wil jullie heel hartelijk bedanken voor alles wat jullie voor mij hebben gedaan. Voor jullie super begeleiding, de richting die jullie hebben gewezen, de steun die jullie hebben geboden. De snelle reacties, waardoor ik weer verder kon. Mede door jullie begeleiding is het mogelijk geweest om dit project in een betrekkelijk korte tijd af te ronden.

Ook wil ik mijn gezin, Martin en de jongens, Aron, Ruben en Noa, bedanken voor hun geduld, voor hun steun en troost in de vijf jaren die hun vrouw en moeder zonodig moest studeren. In alle ups en downs hebben jullie mij de gelegenheid geboden om het te doen en om het vol te houden.

Tot slot wil ik mijn hemelse Vader bedanken voor de kracht en de energie, de inspiratie en het doorzettingsvermogen die Hij mij gaf om deze vijf jaren van studie vol te houden en om het geheel af te sluiten met dit bijzondere project. Hem komt toe alle lof en eer en alle dank.

Ottoland, juli 2010

Léonneke Romeijn

BIBLIOGRAFIE

Procesmatig werken aan een project

- Migchelbrink, F., *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn* (Amsterdam: SWP, 2008, 13e druk) 255pp.

Jodendom / Messiasbelijdende Joden / Hadderech

- Boer, C. den (red.), *Messiasbelijdende Joden, vroeger en nu* ('sGravenhage, Boekencentrum, 1989) 232pp.
- Heide, A. van der, *Jodendom* (Kampen: Kok, 2001, vierde druk 2006) 190pp.
- Klinken, G. van, *Christelijke stemmen over het Jodendom, zestig jaar Interkerkelijk contact (ICI) 1946-2006* (Delft: Eburon, 2009) 192pp.
- Poll, E.W. van der, *De Messiaanse beweging en haar betekenis voor christenen* (Putten, Shalom books, 2001) 317pp.
- Poll, E.W. van der, *De feesten van Israël* (Putten, Shalom books, 1997, tweede druk 1998) 192pp.
- Ruiter, E. J. de, *Op zoek naar identiteit, gemeenschapsvorming bij Messiasbelijdende Joden in Nederland* (Hardinxveld: Narratio, 1989) 128pp.
- Siebesma, P.A., *Pas op voor de Grieken, Hebreeuws en Grieks denken, MO-reeks*, (Voorthuizen: Near East Ministry, 2000) 32pp.
- Solinge, H. van, Vries, M. de, *De Joden in Nederland anno 2000* (Amsterdam: Aksant, 2001) 274pp.
- Warshawsky, K.Z., *Returning to their own borders, a Social Anthropological Study of contemporary Messianic Jewish Identity in Israel* (Jerusalem, The Hebrew University, 2008) 283pp

Theologische reflectie

- McGrath, A.E., *Christelijke Theologie, een introductie* (Kampen, Kok, 1997, tweede druk 2000) 525pp
- Hoek, J., *Hoop op God* (Zoetermeer, Boekencentrum, 2004) 344pp.
- De Bijbel, *NBV vertaling* (Heerenveen, Jongbloed, 2004)

BIJLAGE 1 Theologische Reflectie

1.1 Inleiding

Tot zover heb ik vooral de opdracht en de vraagstelling van deze afstudeeropdracht bestudeerd en beschreven vanuit een verkennende fase. In het belang van de studierichting GPW (Godsdienst Pastoraal Werk) is het goed om ook een korte theologische reflectie te geven op een aantal thema's die terugkomen in het onderzoek. Vanuit het geheel probeer ik dan uiteindelijk een aantal conclusies te trekken.

De Joodse identiteit speelt voor de doelgroep die heeft meegewerkt aan dit onderzoek een grote rol. Welke rol speelt deze Joodse identiteit eigenlijk in de theologie? Dezelfde vraag kunnen we stellen betreffende het geloof in Jesjoea door Joodse mensen: hoe spreekt de theologie over hen? Daarnaast zijn er in de interviews twee theologische thema's aan de orde geweest waarop een theologische reflectie op zijn plaats is: De Messias (Christologie) en de toekomstverwachting (Eschatologie).

1.2 Joodse identiteit

In Genesis 12 lezen we over het begin van de beloften die God geeft aan Abraham.¹¹ Met Abraham, Isaak en Jacob en hun nageslacht gaat God een eeuwigdurend verbond aan dat Hij steeds opnieuw bevestigt.¹² Het is een blijvende keuze van God voor dit nageslacht van Abraham, het Joodse volk. Deze keuze verandert niet met de komst van het nieuwe verbond (Jeremia 31), maar wordt juist bevestigd en verdiept. Het nieuwe verbond is geen 'vervanging' van het oude verbond, maar een vernieuwing, een herstel van het eerste verbond.

Paulus heeft in zijn brief aan de Romeinen, die rond het jaar 56 moet zijn geschreven, heel duidelijk gewaarschuwd voor de hoogmoed waarvoor we als christenen uit de volkeren moeten oppassen: het overnemen van de positie van het Joodse volk¹³. Wat heeft de kerk slecht naar Paulus geluisterd! Al in de vroege kerk is de toon gezet dat Israël als verbondsvolk heeft afgedaan. Grote namen als Augustinus en Athanasius zien de kerk als het ene, ware Israël (vervangingstheologie).

Ook in de Reformatie was men met heel andere dingen bezig dan na te denken over de houding van de kerk tegenover Israël. De belijdenisgeschriften uit die tijd worden in Nederland nog steeds aanvaard. Maar in o.a. de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse leerregels wordt op geen enkele manier aandacht besteed aan de bijzondere plaats van het Joodse volk in Gods heilsplan. Calvijn heeft een dubbele pet op door enerzijds de christelijke kerk in de plaats van Israël te stellen en anderzijds te zeggen dat de Joden door Gods beloften de oudste rechten hebben. En van Luther weten we dat hij in beginsel een warm hart toedroeg aan de Joden, maar toen zij zich niet bekeerden tot het geloof in Jesjoea, verguisde hij hen op een schrikbarende wijze.

¹¹ Genesis 12:2

¹² Genesis 17:7, 17:19; Exodus 31:16; Numeri 18:19; Jesaja 55:3

¹³ Romeinen 11:17,18

Gelukkig is in de huidige theologie wel een bezinning op gang gekomen over de plaats van Israël in Gods heilsplan. In de werken van diverse theologen waaronder Moltmann, Miskotte, Berkhof, vdBeek en Hoek krijgt Israël als het uitverkoren volk van God de aandacht. Toch is er voor de vertaalslag in de plaatselijke kerken nog heel veel nodig om predikanten en gemeenteleden warm te laten lopen voor het Joodse volk en de Joodse gelovigen in hun midden. De vervangingstheologie is een hardnekkig 'onkruid' wat soms moeilijk uit te roeien blijkt.

Door deze geschiedenis is het heel begrijpelijk dat Messiasbelijdende Joden soms worstelen met hun Joodse identiteit. Juist de christenen met wie zij één zouden moeten zijn in Jesjoea Messias, hebben moeite om hen de bijzondere plaats te geven die hen toekomt. Zij zijn de eerstgeborenen in het huisgezin en herinneren de christenen uit de volken er voortdurend aan dat God de God van Israël is, dat Jesjoea een geboren Jood is en dat de Heilige Geest allereerst op Joods vlees is uitgestort.¹⁴ Zij hoeven door hun geloof in Jesjoea als de Messias hun Jood-zijn niet op te geven. Dat is ook onmogelijk omdat God hen als Jood heeft geschapen. Ook bij hen mag steeds weer een 'vernieuwing van denken' plaatsvinden, zodat ze sterk mogen worden in het besef wie zij zijn, dat het besef en de passie mogen groeien om eersteling te zijn en zo voor Israël en de kerk getuige te zijn van de Jood Jesjoea die verlossing voor de wereld heeft gebracht.

1.3 De christelijke identiteit van Joodse gelovigen

Door heel het 'vervangend' denken in de christelijke kerk door de eeuwen heen is het voor de Jood die tot geloof komt in de Messias Jesjoea niet gemakkelijk om zichzelf christen te noemen. In de kerk en in de traditionele theologie is daar (nog steeds) weinig oog voor. Bij de bekeringen van Joden in Nederland tot het christelijk geloof in de 19^e en 20^e eeuw werd door de kerk gezegd dat deze Joden nu geen Jood meer zijn, maar christen. Juist door de ontkenning van de Joodse identiteit van deze gelovigen door de kerk heeft de christelijke identiteit bij Joden een beladen gevoel gecreëerd. Ook vandaag de dag in de kerk geven predikanten dikwijls nog weinig aandacht aan de identiteit van Joodse gelovigen in hun midden.

Het woord 'christen' of 'christelijk' is bij het steeds groter wordend besef van de Joodse identiteit bij Joodse gelovigen meer en meer naar de achtergrond verdwenen. Zij beleven hun christelijke identiteit vanuit hun Joodse identiteit. In de theologie en de kerk wordt daar heel weinig of niet bij stil gestaan. Wel is steeds meer het besef gekomen van de plaats van Israël, maar over de plaats van de Joodse gelovigen binnen de kerkelijke gemeente wordt op traditioneel theologisch gebied heel weinig geschreven of gepubliceerd.

Messiasbelijdende Joden en christenen uit de volkeren zijn door het verlossingswerk van Jesjoea verenigd in een nieuwe verbondenheid, maar dat betekent niet een gelijkvormigheid. De Jood blijft Jood, de Griek blijft Griek.¹⁵ De Messiasbelijdende Joden hebben een bijzondere positie en een belangrijke taak voor nu en voor de toekomst. Zij vormen een brug tussen synagoge en kerk en daarin hebben zij hun eigen identiteit.¹⁶

¹⁴ Hoek, J., *Hoop op God*, p89

¹⁵ Hoek, J., *Hoop op God*, p81

¹⁶ Hoekendijk, B., *artikel internet n.a.v. het boek: Twaalf Joden vinden de Messias (gelezen d.d. 3juli2010)*

1.4 *De Messias*

Binnen de christelijke theologie is na de Verlichting (na 1700) de discussie over de persoon van de Messias Jesjoea een voortdurende discussie, ook nu nog. In de periode voor 1700 was er in de traditionele theologie een redelijk vaststaand beeld van de persoon van Jesjoea: hij wordt gezien als volledig goddelijk en volledig menselijk. Dit beeld is vastgelegd in leerstellingen of dogma's. De leer van de Drie-eenheid hangt daar nauw mee samen. De Heilige Geest die uitgaat van de Vader en de Zoon wordt in de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel (381) toegevoegd aan de goddelijkheid van God en Jesjoea en zo ontstaat de gedachte aan de Drie-eenheid van God of de Drie-enige God.

De tekst van deze geloofsbelijdenis is door geen enkel oecumenisch concilie gewijzigd en tot op de dag van vandaag formeel geldig als de geloofsbelijdenis van alle christenen. In die zin is de christelijke traditie, de christelijke leer, niet meegegaan in de ter discussie stelling van de goddelijke natuur van de Zoon en de Geest die na de Verlichting plaatsvond. Von Harnack (1851-1930) betoogde dat er een beslissende overgang heeft plaatsgevonden in het christelijke denken, toen het evangelie zich uit zijn oorspronkelijke omgeving in Israël, waar de Joodse manier van denken en redeneren overheerste, naar een hellenistische omgeving werd overgebracht. Volgens von Harnack had een leer, een dogma niets te maken met het onderwijs van Jezus Christus of met de aller-vroegste gemeente in de oorspronkelijk context in Israël.¹⁷

Met andere woorden: de kerk is haar Joodse denken en haar Joodse context al heel snel verloren in haar vroege ontstaan in de eerste eeuwen na de gangbare jaartelling en heeft nog steeds met deze gevolgen te kampen, vooral in haar houding ten opzichte van Israël en met name met de Joodse gelovigen in haar midden die worstelen met de dogma's van een goddelijke Jesjoea en de Drie-eenheid van Vader, Zoon en Geest naast de belijdenis van Israël: *Sjema Israel, Adonai Elohénoe, Adonai echád*: Hoor, Israël: De Heer, onze God, de Heer is één!

1.5 *De toekomstverwachting*

De toekomstverwachting binnen de theologie laat een nogal grillig beeld zien. In de eerste gemeente was het verlangen naar de wederkomst van Jesjoea heel sterk aanwezig. Dit kwam ook zeker door de vervolging en onderdrukking die zij te verduren had. Augustinus ziet het duizendjarig rijk, waar Openbaring 20 over spreekt, als een symbolisch rijk, dat met de komst van de christelijke kerk is aangebroken. Vervolgens breken de donkere Middeleeuwen aan, waar hel en oordeel de boventoon voerden en ook steekhoudend waren voor de toekomstverwachting. De Verlichting liet alle toekomstbeelden als sneeuw voor de zon wegsmelten: de christelijke leer over de laatste dingen was een achterhaald bijgeloof en geen werkelijkheid.

In al deze theorieën was er geen enkele plaats voor Israël en voor het Joodse volk. Pas in de negentiende eeuw laten Willem Bilderdijk en Isaac da Costa een ander geluid horen. Da Costa houdt zich vast aan de onwankelbare beloften van God en ziet zo de voleinding van de geschiedenis met het herstel van Israël vurig tegemoet.¹⁸

¹⁷ McGrath, A., *Christelijke Theologie, een introductie*, p306

¹⁸ Hoek, J., *Hoop op God*, p300

De moderne theologie in de 20^e eeuw ziet de toekomst vooral gerealiseerd door de mens zelf. De toekomst is reeds hier op aarde en wordt realiteit door ons geloof en door het ethisch verantwoord handelen zoals Jesjoea het heeft voorgedaan. Andere geluiden horen we van o.a. Berkhof: 'de geschiedenis is een doelgericht en zinvol gebeuren, waarin God werkzaam is om alle volken te doen delen in het heil van Israël'.¹⁹

In de evangelische kringen heeft ook het 'dispensationalisme' of de bedelingenleer grote invloed. Kenmerk van dit gedachtegoed is dat God twee verschillende wegen gaat met zowel Israël als de kerk, met ieder een eigen geschiedenis en bestemming. Ook de termen 'opname van de gemeente' en de 'grote verdrukking' zijn twee centrale begrippen binnen deze stroming. Prof.dr.W.J. Ouweneel is één van de bekendste vertegenwoordigers van het dispensationalisme in Nederland.²⁰

In onze moderne tijd zien we dat het verlangen naar de wederkomst van Jesjoea enigszins een 'dubbele bodem' heeft. Mensen verlangen naar gerechtigheid en recht in een gebroken en ellendige wereld. Aan de andere kant leven we hier in Nederland in een betrekkelijk rust en vrijheid die dat verlangen ondermijnd. We beseffen dat we niet kunnen voldoen aan het voorbeeld dat Jesjoea gaf in de omgang met elkaar. Voor de werkelijke Shalom zal God zelf moeten ingrijpen en dat zal Hij doen door zijn Zoon, Jesjoea Messias.

¹⁹ Hoek, J., *Hoop op God*, p304

²⁰ Hoek, J., *Hoop op God*, p76